

Araştırma Makalesi / Research Article

**YEREL BİR CEMAATİN DÖNÜŞÜMÜ: NİĞDE
RUMLARININ TOPLUMSAL ÖRGÜTLENMESİ,
MÜBADELE DENEYİMİ VE YUNANİSTAN'DA
UYUM PRATİKLERİ**

Çiğdem KILIÇOĞLU CİHANGİR* & Meryem ORAKÇI**

Öz: Osmanlı Devleti'nin son döneminde Niğde sancağı nüfusunun yaklaşık yüzde yirmisini oluşturan Rumlar, ağırlıklı olarak Niğde merkez kazası ile o dönemde sancağa bağlı birer kaza olan Nevşehir ve Ürgüp'te yaşamaktaydı. Büyük ölçüde Türkçe konuşan ve dini açıdan Rum Ortodoks Patrikhanesi'ne bağlı olan bu topluluk, 1923 Türk-Yunan Nüfus Mübadelesi sonucunda Yunanistan'a gönderilmiştir. Bu çalışma, Niğde Rumlarının mübadele öncesindeki sosyokültürel ve sosyoekonomik yapıları ile mübadele sonrasında Yunanistan'da yaşadıkları uyum sürecini bütüncül bir perspektifle ele almaktadır. İlk olarak topluluğun Anadolu'daki gündelik yaşamı, ekonomik faaliyetleri, cemaat örgütlenmeleri ve ortak kültürel kimliklerini sürdürme çabaları incelenmekte, ardından mübadele süreci ile Yunanistan'daki ilk yıllarında karşılaşılan iskân, barınma, çalışma ve bürokratik sorunları değerlendirilmektedir. Ayrıca yerli Yunan toplumuyla ilişkiler, dışlanma pratikleri ve mübadillerin geliştirdiği dayanışma ağları da çalışma kapsamında analiz edilmektedir. Türkçe, İngilizce ve Yunanca kaynaklara dayanan çalışma, Niğde Rumlarının yerel bir cemaatten göçmen bir topluluğa dönüşümünü tarihsel bir çerçevede ortaya koymayı amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Mübadele, Niğde, Niğde Rumları, Ortodoks, Rum, Yunanistan.

**THE TRANSFORMATION OF A LOCAL
COMMUNITY: SOCIAL ORGANIZATION OF THE
(OTTOMAN) GREEKS OF NİĞDE, THEIR**

* Doç. Dr., Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Balkan Çalışmaları Anabilim Dalı, kilicoglu@ankara.edu.tr. ORCID: 0000-0002-8596-7215.

** Doç. Dr., Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Balkan Çalışmaları Anabilim Dalı, orakci@ankara.edu.tr. ORCID: 0000-0003-2264-6032.

POPULATION EXCHANGE EXPERIENCE AND ADAPTATION PRACTICES IN GREECE

Abstract: In the late Ottoman period, the (Ottoman) Greeks [Rums] of Niğde constituted approximately twenty percent of the population of the Sanjak of Niğde and lived mainly in the central district of Niğde as well as in Nevşehir and Ürgüp, which were then districts of the sanjak. Predominantly Turkish-speaking and affiliated with the Greek Orthodox Patriarchate, this community was transferred to Greece as a result of the 1923 Greco-Turkish Population Exchange. This study examines, from a holistic perspective, both the socio-cultural and socio-economic structures of the Greeks of Niğde prior to the population exchange and their adaptation process in Greece thereafter. It first explores the community's daily life in Anatolia, its economic activities, communal organizations and efforts to maintain a shared cultural identity. It then analyzes the population exchange process itself and the challenges encountered during the first years in Greece, including settlement, housing, employment, and bureaucratic difficulties. The study also investigates the refugees' relations with the local Greek population, the forms of exclusion they experienced and the solidarity networks they developed. Drawing on Turkish, English and Greek sources, the article aims to reveal, within a historical framework, the transformation of the Greeks of Niğde from a local community into a migrant population.

Key Words: Population Exchange, Niğde, Greeks of Niğde, Orthodox, Ottoman Greek, Rum, Greece.

Extended Abstract: The compulsory population exchange between Greece and Turkey, formalized by the Convention Concerning the Exchange of Greek and Turkish Populations signed on 30 January 1923, resulted in one of the most significant forced migration movements of the twentieth century. While the political and diplomatic dimensions of the exchange have been extensively studied, local communities and their experiences before and after migration have received comparatively less attention. This study focuses on the (Ottoman) Greeks [Rums] of Niğde, one of the most prominent Orthodox Christian communities of Central Anatolia and examines their social organization before the population exchange, their migration experience and their adaptation practices in Greece after 1923.

The article argues that the social and institutional structures developed by the Greeks of Niğde prior to the exchange played a crucial role in shaping their adaptation process in Greece. Rather than treating the population exchange solely as a demographic or political event, the study approaches it as a transformative social process that reshaped community structures,

collective identities and patterns of social interaction. By following the trajectory of the Niğde Greeks from their pre-exchange communal life in Anatolia to their post-exchange settlement in Greece, the article seeks to reveal the continuities and ruptures that characterized this transformation.

Before the population exchange, the Greek Orthodox community of Niğde constituted one of the most economically and socially developed Greek communities in Central Anatolia. Unlike many Greek communities of western Anatolia, which maintained stronger connections with international commercial networks and external political influences, the Greeks of Niğde developed within a relatively inward-looking social environment. Nevertheless, the city's strategic position on important trade routes during the nineteenth century enabled the local Greek population to achieve a comparatively stable economic position. Trade constituted the principal source of income for many families, while agriculture, craftsmanship, carpet weaving, mining-related activities and various professional occupations contributed to the region's economic diversity.

The study demonstrates that the social cohesion of the Niğde Greek community was strengthened by an extensive network of educational, charitable, religious and professional organizations. Associations such as Elpis and Agia Trias were not merely institutions dedicated to education and philanthropy; they also functioned as mechanisms for communal solidarity and collective organization. Likewise, guilds, occupational associations and cooperative initiatives helped regulate economic life while reinforcing social bonds among community members. These organizations reveal that the Greeks of Niğde possessed a highly structured communal life supported by educational institutions, churches, charitable foundations, occupational networks and local solidarity mechanisms.

One of the article's central findings is that, despite the spread of nationalism throughout the late Ottoman Empire, the communal organizations established by the Greeks of Niğde largely retained social, educational and charitable functions rather than developing into overtly political institutions. In this respect, the case of Niğde differs significantly from certain Greek communities in coastal Anatolia, where cultural associations increasingly acquired political dimensions during the late nineteenth and early twentieth centuries. The evidence suggests that local concerns, communal solidarity and socioeconomic interests remained more influential than nationalist mobilization in shaping the organizational culture of the Niğde Greeks.

The implementation of the population exchange fundamentally disrupted this established social order. The study shows that the announcement and enforcement of the exchange generated uncertainty, anxiety and resistance

among different segments of the community. Oral testimonies indicate that reactions varied according to age, gender, social status and educational background. While some younger individuals viewed migration as a potential opportunity, many others perceived it as the loss of their homeland, social environment and way of life. For older generations in particular, the population exchange represented the destruction of a familiar social world rather than a simple geographical relocation.

The migration process itself constituted a traumatic experience. The Greeks of Niğde were transported through a complex logistical network involving regional commissions, railway transportation to Mersin, maritime travel, quarantine procedures and subsequent redistribution within Greece. The journey was marked by overcrowding, inadequate sanitary conditions, bureaucratic obstacles and uncertainty regarding future settlement locations. Upon arrival in Greece, many migrants encountered difficulties in quarantine centers and administrative procedures, often exacerbated by language barriers and cultural differences.

The article further examines the settlement and adaptation process in Greece. The findings indicate that the initial years were characterized by significant hardships, including housing shortages, economic insecurity, limited access to public services and tensions with local populations. Although the Greek state and the Refugee Settlement Commission sought to integrate refugees into the national economy through organized settlement policies, implementation frequently fell short of expectations. Many migrants were relocated multiple times before achieving permanent settlement, while others struggled to rebuild their livelihoods in unfamiliar economic environments.

Particular attention is devoted to the experiences of Turkish-speaking Orthodox migrants from Central Anatolia. Despite sharing the Orthodox faith with the local population, many refugees encountered social exclusion due to linguistic and cultural differences. Their continued use of Turkish and their distinct cultural practices often marked them as outsiders within Greek society. Consequently, adaptation involved not only economic integration but also a gradual process of linguistic and cultural adjustment.

The study's most significant conclusion is that the communal networks developed before the exchange continued to function as valuable social capital after migration. Former villagers, relatives, occupational groups and hometown networks remained important sources of mutual assistance during the settlement process. The solidarity mechanisms that had sustained communal life in Niğde were therefore not entirely destroyed by

migration; rather, they were reconfigured within a new geographical and social setting. These networks facilitated adaptation, reduced the effects of displacement, and contributed to the preservation of collective identity among refugee communities.

In conclusion, the experience of the Greeks of Niğde demonstrates that the population exchange cannot be understood solely as a state-directed demographic transfer. It was also a profound social transformation that reshaped local communities, collective identities and everyday life. The case of Niğde illustrates how pre-existing forms of social organization influenced migrants' capacity to respond to displacement and adapt to new conditions. By highlighting the relationship between communal structures, forced migration and post-migration adaptation, this study contributes to a more nuanced understanding of the social consequences of the Turco-Greek population exchange and offers a local perspective on one of the most significant population movements in modern Mediterranean/Balkan history.

Giriş

Osmanlı Devleti'nin son yüzyılında imparatorluğun çok kültürlü toplumsal yapısı içerisinde Rum nüfusun,¹ başkent İstanbul ve Trakya bölgeleri ile birlikte, Anadolu coğrafyasında da bilhassa Batı Anadolu, Orta Anadolu ve Karadeniz bölgelerinde yerleştikleri görülmektedir. Bu çalışmanın konusunu oluşturan Niğde Rumları ise nüfus mübadelesi öncesinde Orta Anadolu'daki Rum nüfusunun büyük bir çoğunluğunu teşkil etmekteydi. Her ne kadar Orta Anadolu'daki Rum yerleşimleri Batı Anadolu'da olduğu gibi kesintisiz ve yoğun bir dağılım sergilemeyip daha çok “*Türk denizi içinde dağılmış adacıklar*”² görünümünde olsa da, Niğde ve çevresindeki Rum nüfus bölgenin diğer sancak ve vilayetlerine kıyasla dikkat çekici bir büyüklüğe sahipti.

1914 yılına kadar Konya vilayetine bağlı olan, ardından müstakil sancak statüsü kazanan Niğde'nin nüfusu 1914 verilerine göre yaklaşık 291.000 kişiden oluşmakta ve Rumlar bu nüfusun yaklaşık yüzde yirmisini (58.312) teşkil etmekteydi.³ O dönemde Niğde'ye bağlı birer kaza olan Nevşehir ve

¹ Osmanlı Devleti'ndeki Rum nüfusun idaresi hakkında genel bilgi için bkz. Ramazan Erhan Güllü, “Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Türkiye'de Rumların İdaresi”, *Stratejik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt 5, Türk-Yunan İlişkileri Özel Sayısı, 2021, s. 153-171.

² Melpo Logotheti-Merlie, “Oi Ellinikes Koinotites sti Synhroni Kappadokia”, *Deltio Kentrou Mikrasiatikou Spoudon*, Tomos Protos, Athina, 1977, s. 42.

³ Kemal H. Karpat, *Osmanlı Nüfusu 1830-1914*, (Çev. Bahar Tırmakçı), Timaş Yayınları, İstanbul, 2010, s. 384-385, 394-395.

Ürgüp'teki Rum nüfus da bu orana dâhildi. Orta Anadolu'nun önemli Rum merkezlerinden biri olan Kayseri'de dahi bunun yaklaşık yarısı kadar bir Rum nüfusun bulunması, Niğde'nin bölgesel önemini göstermektedir. Bu durum, kısmen Niğde'nin dönemin önemli ticaret ve ulaşım güzergâhları üzerinde yer almasıyla açıklanabilir.

Niğde Rumları kilise teşkilatı bakımından Kayseri ve Konya Metropolitliklerine bağlıydı. Bununla birlikte Niğde'ye bağlı bazı maden yerleşimlerinde yaşayan ve büyük ölçüde Gümüşhane kökenli Rum madencilerden oluşan topluluklar, Haldia (Gümüşhane) Metropolitliği'nin yetki alanı içerisinde yer almaktaydı.⁴ Diğer yandan Niğde ve çevresindeki Rumları Anadolu'nun diğer Rum topluluklarından ayıran en belirgin özellik, büyük ölçüde Türkçe konuşuyor olmalarıydı. Ortak Ortodoks inancı, Anadolu Rumları arasında dinî bir birlik sağlamakla birlikte, Orta Anadolu Rumlarının günlük yaşamda Türkçeyi kullanmaları onları dil bakımından farklılaştırıyordu. Bunun yanında Karamanlıca olarak adlandırılan ve Türkçenin Yunan harfleriyle yazıldığı özgün bir yazı dili geliştirmiş olmaları da bu topluluğun ayırt edici özelliklerinden biriydi.

Türkçe konuşan Ortodoks toplulukların kimliği gerek Türk gerekse Yunan tarih yazımında uzun süredir tartışma konusu olmuştur. Karamanlılar, Karamanlı Ortodokslar, Karamanlı Türkler, Ortodoks Türkler ve Karamanlı Rumlar gibi farklı adlandırmalar bu tartışmanın yansımalarıdır. Din esas alınarak kullanılan *Türkçe konuşan Ortodokslar* ifadesi, bu adlandırma karmaşasında nispeten daha objektif bir çözüm olarak karşımıza çıkmaktadır.⁵ Bu çalışmada ise söz konusu topluluk, Osmanlı idarî kayıtlarında Rum kategorisinde değerlendirildiği ve 1923 Türk-Yunan Nüfus Mübadelesi kapsamında Yunanistan'a gönderildiği için "Rum" kavramı ile ifade edilmiştir.

1923 Türk-Yunan Nüfus Mübadelesi, Niğde Rumları açısından yalnızca bir nüfus hareketi değil, aynı zamanda yüzyıllardır yaşadıkları coğrafyadan koparak yeni bir toplumsal ve siyasal ortam içerisinde yeniden var olma sürecinin başlangıcı olmuştur. Anadolu'da oluşturdukları ekonomik, kültürel ve sosyal ağları geride bırakan bu topluluk, Yunanistan'da iskân, barınma, çalışma, bürokratik işlemler ve yerli halkla ilişkiler gibi birçok sorunla karşı karşıya kalmıştır. Bu nedenle Niğde Rumlarının toplumsal serüvenini yalnızca mübadele öncesindeki yaşam dünyaları üzerinden

⁴ Bu bölgelere örnek olarak Bereketli Maden (Çamardı) ve Bolkar Madeni (Madenköy) gösterilebilir.

⁵ Konuyla ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Meryem Orakçı, *Karamanlıca Kaynaklar Işığında Türkçe Konuşan Ortodokslar ve Türk-Yunan İlişkileri*, Libra Yayınevi, İstanbul, 2020.

değil, mübadele sonrasında Yunanistan'da yaşadıkları uyum süreciyle birlikte değerlendirmek gerekmektedir.

Bu çalışma, bir yandan Niğde Rumlarının Osmanlı Devleti'nin son dönemindeki kültürel ve sosyoekonomik yapısını, cemaat örgütlenmelerini ve ortak kimliklerini koruma çabalarını ortaya koymayı; diğer yandan mübadele sonrasında Yunanistan'da karşılaştıkları iskân, geçim, toplumsal kabul ve uyum sorunlarını incelemeyi amaçlamaktadır. Böylece Niğde Rumlarının yerel bir Anadolu cemaatinden Yunanistan'da yeniden örgütlenen bir mübadil topluluğuna dönüşüm süreci tarihsel bir bütünlük içerisinde ele alınacaktır.

1. Mübadele Öncesi Niğde Rumlarına Genel Bir Bakış

Osmanlı Devleti'nin son döneminde Niğde Rumları, Orta Anadolu'nun sosyal ve ekonomik hayatında önemli bir yere sahip olan, güçlü cemaat bağlarıyla dikkat çeken bir topluluk görünümündeydi. Bölgedeki Rum nüfus, farklı büyüklüklerdeki köy ve kasabalara yayılmış olmakla birlikte, dini kurumlar, ekonomik ilişkiler ve ortak kültürel pratikler sayesinde birbirleriyle bağlantılı bir toplumsal yapı meydana getirmişti. Niğde merkez başta olmak üzere Bor, Ferteke, Hasaköy, Kayabaşı, Yeşilburç, Konaklı ve Aktaş gibi yerleşimler,⁶ bölgedeki Rum nüfusunun yoğun olarak bulunduğu merkezler arasında yer almaktaydı. Her ne kadar bu yerleşimlerin ekonomik özellikleri ve nüfus büyüklükleri birbirinden farklılık gösterse de, bölge Rumları ortak bir cemaat yapısı içerisinde hareket etmekteydi.

Niğde Rumlarının ekonomik hayatı büyük ölçüde tarıma dayanıyordu. Bölgenin iklim ve coğrafi koşulları doğrultusunda buğday, arpa, çavdar, mercimek ve bezelye gibi ürünler yetiştirilmekte, buna ek olarak meyvecilik ve bağcılık da önemli gelir kaynakları arasında yer almaktaydı.⁷ Özellikle Bor ve Ferteke çevresindeki bağlar, yalnızca yerel tüketimi karşılayan üretim alanları olmayıp aynı zamanda bölge ekonomisinin canlılığını sağlayan unsurlar arasında bulunuyordu. Bazı yerleşimlerde üzümden şarap ve çeşitli içkilerin üretildiği bilinmektedir.⁸

⁶ Yerleşimlerin güncel Türkçe isimleri kullanılmıştır. Eski veya Yunanca isimleri için bkz. Ari Çokona, *20. Yüzyıl Başlarında Anadolu ve Trakya'daki Rum Yerleşimleri*, Literatür Yayınları, İstanbul, 2016, s. 341-360.

⁷ Agni Koladimou, *Apo tin Akso tis Kappadokias sto Nomo Pellas*, University Studio Press, Thessaloniki, 2015, s. 32.

⁸ Simeon S. Farasapoulos, *Ta Sillata: Meleti tou Nomou Ikoniou ipo Geografikin, Fioogikin kai Ethnologikin Epopsin*, Deligianni kai Adelfon Kalegri, Athinai, 1895, s. 86; Çokona, a.g.e., s. 345.

Tarımsal faaliyetlerin yanında beziryağı üretimi, dokumacılık ve çeşitli küçük ölçekli imalat faaliyetleri de yerel ekonominin önemli parçalarıydı.⁹ Bununla birlikte Niğde Rumlarının ekonomik hayatı yalnızca tarımsal üretimden ibaret değildi. Osmanlı Devleti'nin son döneminde Niğde, Orta Anadolu'daki transit ticaret yolları üzerinde bulunması nedeniyle canlı bir ticaret hayatına sahipti. Rum nüfusun önemli bir bölümü ticaret ve zanaat faaliyetleriyle uğraşırken, özellikle Niğde merkezde yaşayan Rumlar bölgenin ticari faaliyetlerinde etkin bir konuma sahipti.¹⁰ Konya vilayetinin diğer bölgeleriyle karşılaştırıldığında daha yoğun bir Rum nüfusu barındıran Niğde'de ticaret, birçok aile için temel geçim kaynaklarından birini oluşturuyordu. Bu nedenle bölge Rumları, ekonomik sebeplerle göç verme bakımından Orta Anadolu'nun bazı diğer bölgelerine göre daha farklı bir görünüm sergilemekteydi.¹¹ Diğer bir ifadeyle Orta Anadolu'nun diğer bölgelerinde yaşayan Rumlar daha iyi yaşam koşulları ve ekonomik fırsatlar arayışıyla kıyı kentlerine veya ticaretin yoğun olduğu merkezlere yönelirken, Niğde'de bu tür göç hareketleri nispeten daha sınırlı kalmıştır. Bununla birlikte Niğde Rumları, kıyı bölgelerinde Avrupa ve Rusya pazarlarıyla ticari ilişkiler geliştiren soydaşlarından farklı olarak daha çok yerel piyasanın ihtiyaçlarına yönelik ekonomik faaliyetlerde bulunmaktaydı. Her ne kadar Orta Anadolu'nun sınırlı ekonomik imkânları Rum üreticileri büyük ölçüde iç pazara yöneltmiş olsa da bu durum, bölgedeki Rumların ekonomik dinamizmini ortadan kaldırmamıştır. Aksine tarım, ticaret ve zanaat faaliyetlerinin bir arada yürütüldüğü karma bir ekonomik yapı ortaya çıkmıştır. Bununla beraber ekonomik ve toplumsal farklılıklar karşısında cemaat bağları önemini korumuş, Rumların ekonomik, sosyal ve kültürel varlıklarını sürdürmelerinde, bu yapı, temel dayanışma mekanizmalarından biri olarak işlev görmüştür.¹²

Öte yandan mesleki çeşitlilik, Niğde Rum toplumunun dikkat çekici özelliklerinden biriydi. Çiftçilik, arıcılık, halıcılık, terzilik, berberlik, yemenicilik, boyacılık, kuyumculuk ve tuhafiyecilik gibi çok farklı meslek dallarında faaliyet gösteren Rumlar, bölgenin ekonomik hayatına önemli katkılar sağlamaktaydı.¹³ Özellikle kuyumculuk ve çeşitli zanaat kolları,

⁹ Çokona, a.g.e., s. 342-345.

¹⁰ Ioannis Ioannidis, *Kayseri Metropolitleri ve Malumat-ı Mütenevvia*, Aleksandros Nomismatidis Matbaası, İstanbul, (t.y.), s. 107.

¹¹ Çokona, a.g.e., s. 347.

¹² Gerasimos Augustinos, *Küçük Asya Rumları, Ondokuzuncu Yüzyılda İnanç, Cemaat ve Etnisite*, (Çev. Devrim Evcı), Ayraç Yayınevi, Ankara, 1997, s. 176.

¹³ Çokona, a.g.e., s. 342-349.

yerel ekonomik hayat içerisinde belirli bir uzmanlaşmayı da beraberinde getirmişti. Bu durum, Niğde Rum toplumunun yalnızca tarımsal üretime dayanan bir kırsal topluluk olarak değerlendirilmesini güçleştirmektedir.

Niğde Rumlarının ekonomik hayatında dikkat çeken bir diğer faaliyet alanı ise halıcılıktı. Bölgenin çeşitli yerleşimlerinde yaygın olarak sürdürülen halı dokumacılığı, özellikle kadın emeğine dayanan bir üretim faaliyeti niteliğindeydi. Birçok aile için ek gelir kaynağı oluşturan bu faaliyet, zamanla daha örgütlü girişimlerin ortaya çıkmasına da zemin hazırlamıştır. Bu kapsamda Bor kazasında 1905 yılında kurulan *Bor'un Arısı Kooperatifi* (Synetairismos Melissa tou Porou),¹⁴ bölgedeki Rum kadınlarının ekonomik hayata katılımını desteklemeyi amaçlayan önemli girişimlerden biri olarak dikkat çekmektedir. Kooperatifin temel amacı, halı üreticisi kadınların ürünlerini daha uygun şartlarda değerlendirebilmelerini sağlamak ve onları tüccarların olumsuz ticari uygulamalarına karşı korumaktır.¹⁵ Bununla birlikte kuruluşun kâr amacı gütmeyen yapısı ve aynı zamanda sosyal yardım faaliyetlerine de yönelmesi, uzun vadede ekonomik sürdürülebilirliğini zorlaştırmış ve kooperatif bir süre sonra faaliyetlerini sonlandırmak zorunda kalmıştır. Buna rağmen söz konusu girişim, kadınların bölge ekonomisindeki yerini göstermesi bakımından önemli bir örnek oluşturmaktadır.

Niğde Rumlarının ekonomik yapısını şekillendiren unsurlardan biri de bölgeye dışarıdan gelen Rum nüfus hareketleriydi. Özellikle Bereketli Maden (Çamardı) ve Bolkar Madeni (Madenköy) gibi maden işletmelerinin bulunduğu yerleşimlerde yaşayan Rum nüfusun bir kısmı, XIX. yüzyılda Gümüşhane ve çevresinden göç eden madenci topluluklardan oluşuyordu. Gümüşhane, Osmanlı döneminde madencilik faaliyetleriyle öne çıkan önemli merkezlerden biri olmuş, ancak XIX. yüzyıldan itibaren maden üretimindeki gerileme bölgeden farklı yönlere göçleri beraberinde getirmişti. Bu süreçte bazı Rum madenciler Niğde ve çevresindeki maden sahalarına yerleşerek burada ekonomik faaliyetlerini sürdürmüşlerdir.¹⁶ İlginç olan nokta, söz konusu toplulukların yeni

¹⁴ *Genika Arheia tou Kratous, Arheio teos Tameiou Antallaksimon (GAK/ATA) [Yunanistan Devlet Arşivleri/Mübadele Dairesi Arşivi]*, Kappadokias (Periohi Porou), Kodikas 271 (271-I, 79), s. 6-8.

¹⁵ Çokona, a.g.e., s. 347.

¹⁶ Anthony A. M. Bryer, "The Tourkokratia in the Pontos: Some Problems and Preliminary Conclusions", *The Empire of Trebizond and the Pontos*, Variorum Reprints, London, 1980, s. 49; Sezai Balcı, *Giresun Rumları ve Gayrimüslim Bir Belediye Başkanı: Kaptan Yorgi Konstantinidi Paşa*, 3. B., Libra Yayınevi, İstanbul, 2013, s. 28, 30.

yerleşim bölgelerinde yaşamalarına rağmen eski dini ve toplumsal bağlarını tamamen koparmamış olmalarıdır. Nitekim kilise hukuku bakımından Haldia (Gümüşhane) Metropolitliğine bağlılıklarını sürdürmeleri, cemaat kimliğinin coğrafi hareketlilik karşısında da korunabildiğini göstermektedir.

Bununla birlikte Niğde Rumlarının ekonomik faaliyetleri yalnızca yaşadıkları bölge ile sınırlı değildi. Erkek nüfusun önemli bir bölümü geçim amacıyla İstanbul başta olmak üzere Osmanlı Devleti'nin farklı şehirlerine gitmekteydi. İstanbul'da çalışan Niğdeli Rumlar arasında manavlar, bakkallar, zahire tüccarları, manifaturacılar, hamallar ve meyhaneciler bulunuyordu.¹⁷ Bazı yerleşimlerde neredeyse her aileden en az bir kişinin büyük şehirlerde çalıştığı görülmektedir. Bu durum yalnızca aile bütçesine katkı sağlayan ekonomik bir strateji olarak değerlendirilmemelidir. Çünkü söz konusu hareketlilik aynı zamanda Niğde ile İstanbul arasında güçlü bir hemşehrilik ağının oluşmasına da zemin hazırlamıştır.

Büyük şehirlerde yaşayan Niğdeli Rumlar, memleketleriyle olan bağlarını korumaya devam etmişlerdir. Çalıştıkları yerlerden gönderdikleri maddi yardımlar sayesinde köy ve kasabalardaki okul, kilise ve çeşitli sosyal faaliyetlerin finansmanına katkıda bulunmuşlardır.¹⁸ Böylece yerel cemaat ile büyük şehirlerde yaşayan hemşehriler arasında karşılıklı bir dayanışma mekanizması ortaya çıkmıştır. Bu ağlar, yalnızca ekonomik yardımlaşma ile sınırlı kalmamış, aynı zamanda bilgi, insan ve kültürel etkileşim akışını da mümkün kılmıştır.

Niğde Rum toplumunda eğitim faaliyetleri de dikkat çekici bir gelişmişlik düzeyine ulaşmıştı. Bölgedeki birçok yerleşimde ilkokulların yanı sıra kız ve erkek öğrenciler için ayrı eğitim kurumları faaliyet göstermekteydi. Bazı okullarda temel eğitimin yanında Türkçe, Yunanca ve zaman zaman Fransızca dersleri de verilmekteydi.¹⁹ Özellikle Fertek, Bor, Yeşilburç ve Kayabaşı gibi merkezlerde eğitim faaliyetleri oldukça canlı bir görünüm arz etmekteydi. Eğitim kurumlarının giderleri çoğu zaman kilise gelirleri, yerel bağışlar ve büyük şehirlerde yaşayan hemşehrilerin katkılarıyla karşılanıyordu. Bu durum, eğitimin yalnızca yerel cemaatin değil, daha geniş bir toplumsal ağın desteğiyle sürdürüldüğünü göstermektedir.

¹⁷ Sula Bozis, *Kapadokya Lezzeti: Kapadokyalı Rumların Yemek Kültürü*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2004, s. 31-32.

¹⁸ Ioannidis, a.g.e., s. 103-104, 118-120; Çokona, a.g.e., s. 345.

¹⁹ Ioannidis, a.g.e., s. 115-117.

Eğitim kurumlarıyla birlikte dini yapılar da Niğde Rumlarının toplumsal hayatında merkezi bir konuma sahipti. Kiliseler yalnızca ibadet mekânları olarak işlev görmüyor; aynı zamanda eğitim faaliyetlerinin yürütüldüğü, yardımlaşma ilişkilerinin organize edildiği ve cemaat hayatının şekillendiği kurumlar olarak da öne çıkıyordu. Metropolitlik teşkilatı ve yerel kiliseler, farklı yerleşimlerde yaşayan Rum toplulukları arasındaki ilişkilerin korunmasında önemli rol oynamaktaydı. Dini bayramlar, ayinler ve çeşitli cemaat toplantıları, ortak aidiyet duygusunun güçlenmesine katkı sağlayan unsurlar arasında yer almaktaydı.²⁰

Niğde Rumlarının toplumsal yapısında dikkat çeken bir diğer unsur ise güçlü dayanışma ilişkileriydi. Aynı yerleşimde yaşayan aileler arasındaki ilişkilerin yanı sıra, büyük şehirlerde bulunan hemşehrilerle sürdürülen bağlar da cemaat hayatının devamlılığını sağlayan temel mekanizmalardan biri haline gelmişti. Eğitim kurumlarının desteklenmesi, yoksul öğrencilerin ihtiyaçlarının karşılanması, kiliselerin bakım ve onarımı ile sosyal yardım faaliyetlerinin yürütülmesinde bu dayanışma ağları önemli işlevler üstleniyordu. XIX. yüzyılın sonlarından itibaren ekonomik ilişkilerin çeşitlenmesi, eğitim düzeyinin yükselmesi ve büyük şehirlerle kurulan bağların güçlenmesi, söz konusu dayanışma ağlarının daha kurumsal biçimler kazanmasına da zemin hazırlamıştır.

Dolayısıyla mübadele öncesindeki Niğde Rum toplumu, yalnızca tarımsal üretime dayanan kırsal bir topluluk olarak değerlendirilemez. Ekonomik faaliyetlerin çeşitliliği, eğitim kurumlarının yaygınlığı, dini yapıların toplumsal hayattaki belirleyici konumu ve geniş hemşehrilik ağları, bu topluluğun oldukça örgütlü bir cemaat yapısı geliştirdiğini göstermektedir. Özellikle eğitimin desteklenmesi, sosyal yardımlaşmanın sürdürülmesi ve cemaat kimliğinin korunması amacıyla ortaya çıkan dayanışma mekanizmaları, zaman içerisinde daha kurumsal biçimler kazanmış ve çeşitli cemiyetlerin ortaya çıkmasına uygun bir zemin hazırlamıştır. Bu nedenle Niğde Rumlarının mübadele öncesindeki toplumsal yapısını daha iyi anlayabilmek için, söz konusu dönemde faaliyet gösteren belli başlı cemiyetlerin ve bu kuruluşların cemaat hayatındaki rollerinin ayrıca ele alınması gerekmektedir.

2. Niğde Rumlarında Kültürel ve Sosyal Hayatın Taşıyıcıları: Cemiyetler

Osmanlı Devleti'nde XIX. yüzyıl boyunca yaşanan toplumsal ve kurumsal dönüşüm süreci, gayrimüslim cemaatler içerisinde de yeni örgütlenme biçimlerinin ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. Tanzimat ve sonrasında

²⁰ Detaylı bilgi için bkz. Orakçı, a.g.e., s. 65-73; Çokona, a.g.e., s. 342-349.

gelişen görece serbest ortam, eğitim, kültür, hayırseverlik ve mesleki dayanışma alanlarında faaliyet gösteren çok sayıda cemiyetin kurulmasına imkân sağlamıştır. Rum Ortodoks toplumu da bu süreçten önemli ölçüde etkilenmiş; özellikle eğitim faaliyetlerinin geliştirilmesi, yoksul öğrencilerin desteklenmesi, okul ve kütüphanelerin kurulması gibi amaçlarla çeşitli demekler ortaya çıkmıştır.²¹ Bununla birlikte cemiyetleşme hareketi Osmanlı coğrafyasının her bölgesinde aynı karakterde gelişmemiştir. İstanbul, İzmir ve Batı Anadolu gibi bölgelerde zaman zaman daha belirgin siyasal ve ideolojik boyutlar kazanabilen bu örgütlenmeler, Orta Anadolu'da çoğunlukla kültürel ve sosyal niteliklerini korumuştur.²²

Niğde örneği bu açıdan dikkat çekicidir. Bölgede faaliyet gösteren Rum cemiyetlerinin temel amaçları eğitim faaliyetlerinin desteklenmesi, sosyal yardımlaşmanın geliştirilmesi ve cemaat üyeleri arasındaki dayanışmanın güçlendirilmesi olmuştur. Bu durum, Niğde Rum toplumunun genel özellikleriyle de uyumludur. Nitekim daha önce değinildiği üzere bölgedeki Rumlar, güçlü cemaat bağlarına sahip olmakla birlikte siyasal hareketlilik bakımından Osmanlı Rum dünyasının bazı diğer merkezlerinden farklı bir görünüm sergilemekteydi. Bu nedenle Niğde'de ortaya çıkan örgütlenmelerin büyük bölümü kültürel ve sosyal ihtiyaçlara cevap vermeye yönelmiştir.

Bu cemiyetlerden biri, II. Meşrutiyet'in ilanından kısa süre sonra, 1909 yılında kurulan *Elpis Maarifperver ve Fukaraperver Cemiyeti* (Filekpaideftiki kai Filoptohos Adelfotis i Elpis) idi. Cemiyetin mühründe yer alan “Niğde-Kayabaşı ve civarı” ibaresi, faaliyet alanının Niğde merkez ve çevresi olduğunu göstermektedir.²³ İsmi dahi kuruluşun faaliyet alanları hakkında önemli bilgiler vermektedir. Bir yandan eğitim

²¹ Detaylı bilgi için bkz. Çiğdem Kılıçoğlu Cihangir, “Osmanlı Rumlarında Cemiyetleşme Olgusu ve Rum Kültür Cemiyetleri: İzmir Örneği”, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, XIX/39 (2019 Güz), s. 397-400.

²² Sia Anagnostopoulou, *Mikra Asia: 19os Aionas-1919 Oi Ellinorthodokses Koinotites apo to Millet ton Romion sto Elliniko Ethnos*, Pedio, Athina, 2013, s. 458.

²³ *Estia Neas Smyrnis Arheio Anatis*, Fak. A' (İkoniou-Angyras), 1909, A 201. Günümüzde Atina'da bulunan Estia Neas Smyrnis arşivinde 19. yüzyıl ve 20. yüzyılın başlarında Anadolu Rum cemiyetlerinin Atina'daki Anatoli Cemiyeti'ne gönderdikleri mektup ve çeşitli dokümanlar mevcuttur. Bu dokümanların detaylı bir incelemesi Çiğdem Kılıçoğlu Cihangir'in *İkinci Meşrutiyet'ten Milli Mücadele'ye Anadolu'da Sosyo-Ekonomik ve Kültürel Boyutlarıyla Rum Örgütlenmeleri (1908-1922)* adlı doktora tezinde yer almaktadır.

faaliyetlerine destek vermeyi amaçlayan cemiyet, diğer yandan yoksulların korunmasını ve sosyal yardımlaşmanın geliştirilmesini hedeflemekteydi.²⁴

Elpis Cemiyeti'nin faaliyetleri incelendiğinde, eğitim konusuna özel bir önem verdiği görülmektedir. Mevcut Rum okullarının desteklenmesi, yeni eğitim kurumlarının kurulması ve bir kütüphane oluşturulması, cemiyetin öncelikli hedefleri arasında yer almaktaydı. Bunun yanında işsizlere iş bulunması ve muhtaç kişilerin ihtiyaçlarının karşılanması gibi faaliyetler de cemiyetin hayırseverlik yönünü ortaya koymaktadır. Bu durum, eğitim ve sosyal yardımın Rum cemaat hayatında birbirinden bağımsız alanlar olarak değil, birbirini tamamlayan unsurlar olarak görüldüğünü göstermektedir.

Elpis Cemiyeti'nin faaliyetleri yalnızca yerel ölçekte kalmamıştır. Cemiyet, Anadolu'daki birçok Rum derneği gibi, Atina merkezli Anadolu Cemiyeti²⁵ ile ilişki kurmaya çalışmıştır. Anadolu Rumları arasında eğitim faaliyetlerini destekleyerek Yunan kültürel bilincinin geliştirilmesini amaçlayan Anadolu Cemiyeti ile yapılan yazışmalar, Niğde Rumlarının dönemin daha geniş Rum/Yunan dünyasıyla kurduğu bağlantıları göstermesi bakımından önemlidir. Elpis Cemiyeti tarafından Anadolu'ya gönderilen bir mektupta, II. Meşrutiyet'in ilanı bir dönüm noktası olarak değerlendirilmiş; Meşrutiyet öncesinde bölge Rumlarının uzun yıllar boyunca adeta bir “uyku dönemi” yaşadıkları ve “neredeyse milli benliklerini kaybetmeye başladıkları” ifade edilmiştir. Aynı mektupta, Meşrutiyet sonrasında ortaya çıkan özgürlük ortamının yeni imkânlar yarattığı belirtilerek Anadolu Cemiyeti'nden iki konuda destek talep edilmiştir. Bu taleplerden ilki bölgede bir Rum kız okulunun kurulmasına katkı sağlanmasıydı. İkinci talep ise Türkçe bilen bir vaizin bölgeye gönderilmesiydi.²⁶ Söz konusu isteğin amacı yalnızca dini hizmetlerin yürütülmesi değildi; aynı zamanda bölge Rumları arasında dayanışma ruhunun güçlendirilmesi ve milli-dini terbiyenin geliştirilmesi hedeflenmekteydi. Bu ayrıntı, Niğde Rumlarının gündelik hayatta Türkçe konuştuklarını açık biçimde göstermektedir. Aynı zamanda cemiyet

²⁴ Kyriaki Mamoni-Lida İstikopoulou, *Somateiaki Organosi tou Ellinismou sti Mikra Asia (1861-1922)*, Vivliopoleion tis Estias, Athina, 2006, s. 199.

²⁵ Anadolu Cemiyeti ile ilgili detaylı bilgi için bkz. Çiğdem Kılıçoğlu Cihangir, “Anadolu'da Helenizm Propagandası ve Anadolu Cemiyeti”, *Cumhuriyetin Cumhuriyetçi Tarihçisi Prof. Dr. Temuçin Faik Ertan'a Armağan*, (Ed. Hakan Uzun, Çağla Derya Tağmat, Betül Ozar), Siyasal Kitabevi, Ankara, 2025, s. 205-221.

²⁶ *Estia Neas Smyrnis Arheio Anatólis*, Fak. A' (İkoniou-Angyras), 1909, A 201.

yöneticilerinin eğitim ve din aracılığıyla daha güçlü bir kültürel bilinç oluşturmaya çalıştıklarını da ortaya koymaktadır.

Ancak bu noktada dikkat edilmesi gereken husus, cemiyet yöneticilerinin hedefleri ile yerel toplumun gündelik pratiklerinin her zaman örtüşmemesidir. Elpis Cemiyeti'nin yazışmalarında ifade edilen “*milli benlik*” kavramı büyük ölçüde Yunan kimliğine gönderme yapmaktadır. Bununla birlikte bölgedeki Rum nüfusun önemli bir bölümü Türkçe konuşmaya devam etmiş, gündelik yaşamlarında Karamanlıca kullanımını sürdürmüş ve kültürel alışkanlıklarını önemli ölçüde muhafaza etmiştir. Bu nedenle eğitim yoluyla yürütülen kültürel/siyasal dönüşüm girişimlerinin ne ölçüde başarılı olduğu tartışmalıdır. Daha önce de belirtildiği gibi, Niğde Rumları arasında siyasal anlamda köklü bir dönüşüm yaşandığını söylemek güç görünmektedir.

Niğde bölgesindeki Rum cemiyetlerinin faaliyetleri yalnızca merkez yerleşimlerle sınırlı değildi. Bölgenin daha küçük yerleşimlerinde de benzer amaçlarla kurulan örgütlenmelere rastlanmaktadır. Bu açıdan dikkat çeken örneklerden biri, Niğde'nin daha küçük Rum yerleşimlerinden biri olan Szalca'da²⁷ faaliyet gösteren hemşehrilik örgütlenmesidir. Szalca'da yaşayan Rumlar da Orta Anadolu'nun birçok yerleşiminde olduğu gibi, gündelik yaşamlarında Türkçe konuşan bir topluluk niteliği taşımaktaydı.²⁸ Küçük bir yerleşim olmasına rağmen eğitim ve kültürel faaliyetlerin geliştirilmesine yönelik girişimler burada da kendisini göstermiştir.

Szalca Rumlarının eğitim ve kültür hayatına yön veren en önemli cemiyetlerden biri, II. Meşrutiyet'ten önce İstanbul'da yaşayan Szalcalı Rum göçmenler tarafından kurulan *Szalca Bilim ve Sanatsever Kardeşliği* “*Agia Trias*” (Filomousos Adelfotis Szaldzas i Agia Trias) idi. Cemiyetin İstanbul'da ortaya çıkmış olması tesadüf değildir. Daha önce de belirtildiği gibi, büyük şehirlerde yaşayan Niğdeli Rumlar memleketleriyle olan bağlarını korumaya devam etmekte ve yaşadıkları yerlerde oluşturdukları hemşehri ağları aracılığıyla kendi yerleşimlerine maddi ve manevi destek sağlamaktaydılar. Agia Trias da bu geleneğin bir ürünü olarak ortaya çıkmıştır.

Bir hemşehrilik cemiyeti olarak faaliyet gösteren kuruluşun temel amacı üyeleri arasındaki dayanışmayı güçlendirmektir. Ancak cemiyetin faaliyetleri yalnızca hemşehrilik ilişkilerinin korunmasıyla sınırlı kalmamıştır. Cemiyet, özellikle eğitim alanında aktif bir rol üstlenmiş ve

²⁷ Günümüzde Niğde'ye bağlı Taşlıca köyünün eski ismidir.

²⁸ Logotheti-Merlie, a.g.m., s. 60.

Sazalca Rum cemaatinin eğitim seviyesinin yükseltilmesini öncelikli hedefleri arasında görmüştür. Bu kapsamda köy okulunun geliştirilmesi, ihtiyaç sahibi öğrencilerin desteklenmesi ve eğitim imkânlarının genişletilmesi yönünde çeşitli girişimlerde bulunulmuştur. Cemiyetin amaçları arasında yer alan en dikkat çekici hususlardan biri ise başarılı öğrencilerin daha yüksek eğitim alabilmeleri için İstanbul'a gönderilmeleridir. Buna göre eğitimini tamamlayan öğrencilerin daha sonra kendi memleketlerine dönerek öğretmen olarak görev yapmaları öngörülmektedir.²⁹ Bu yaklaşım, yalnızca bireysel başarıyı teşvik etmeyi değil, aynı zamanda yetişmiş insan kaynağını yeniden cemaat hizmetine yönlendirmeyi amaçlamaktaydı. Böylece eğitim faaliyetleri, cemaatin kültürel devamlılığını sağlayan bir mekanizma olarak görülmektedir.

Elpis ve Agia Trias örnekleri birlikte değerlendirildiğinde, Niğde Rumlarındaki cemiyetleşme faaliyetlerinin belirli ortak özellikler taşıdığı görülmektedir. Her iki kuruluş da eğitimi toplumsal gelişmenin temel aracı olarak görmekte, yoksulların desteklenmesini önemsemekte ve cemaat içerisindeki dayanışmayı güçlendirmeyi amaçlamaktaydı. Bu durum, Niğde Rum cemiyetlerinin temel işlevinin siyasal faaliyetlerden ziyade kültürel ve sosyal alanlarda yoğunlaştığını göstermektedir.

Bununla birlikte söz konusu eğitim faaliyetlerinin yalnızca okuryazarlığın artırılmasına yönelik olmadığı da açıktır. Özellikle XIX. yüzyılın sonlarından itibaren Osmanlı Rum toplumunda eğitim kurumları, kültürel kimliğin şekillendirildiği alanlar olarak görülmeye başlanmıştır. Niğde örneğinde de benzer bir eğilim gözlemlenmektedir. Elpis Cemiyeti'nin Anadolu Cemiyeti ile kurduğu ilişkiler ve eğitim yoluyla "milli bilinç" oluşturulmasına yaptığı vurgu, bu yaklaşımın bölgedeki yansımaları olarak değerlendirilebilir.

Ancak Niğde ve çevresindeki Rum topluluklarının kültürel özellikleri, bu sürecin sınırlılıklarını da ortaya koymaktadır. Gerek cemiyetlerin yayınlarında gerekse çeşitli toplumsal faaliyetlerde Karamanlıca kullanımının devam ettiği görülmektedir. Yunan harfleriyle Türkçe yazılan Karamanlıca metinler, bölge Rumlarının kültürel hayatında önemli bir yer tutmaya devam etmiştir. Dahası, Türkçe yalnızca yazı dili olarak değil, gündelik hayatın temel iletişim aracı olarak da kullanılmaktaydı. Bu nedenle eğitim yoluyla Yunancanın yaygınlaştırılmasına yönelik girişimler beklenen ölçüde başarılı olamamıştır.³⁰

²⁹ *Kanonismos tis Filomousou Adelfotitos Sazaldzas i Agia Trias*, Typografeion Hr. Maidou, en Konstantinoupolei, 1909, s. 3-4.

³⁰ Bölge Rumları konuşma dili olarak Yunancayı aslında hiçbir zaman benimsememiştir. Dolayısıyla bu topluluğa Yunanca öğretme çabaları büyük

Nitekim 1923 Türk-Yunan Nüfus Mübadelesi sonrasında Yunanistan'a yerleştirilen Karamanlı Ortodoksların karşılaştıkları uyum sorunlarının önemli bir bölümü de bu dil ve kültür meselesiyle bağlantılıydı. Anadolu'da yüzyıllar boyunca Türkçe konuşarak yaşamış olan bu topluluklar, yeni devletin öngördüğü kültürel standartlara uyum sağlamakta çeşitli güçlüklerle karşılaşmışlardır. Bu durum, mübadele öncesinde cemiyetler aracılığıyla yürütülen kültürel faaliyetlerin etkisinin belirli sınırlar içerisinde kaldığını göstermesi bakımından dikkat çekicidir.

Eğitim ve hayırseverlik faaliyetleri etrafında şekillenen cemiyetlerin yanı sıra, Niğde Rumlarının örgütlenme kültürünün bir diğer boyutunu mesleki kuruluşlar oluşturmaktaydı. Osmanlı şehirlerinde uzun bir geçmişe sahip olan lonca geleneği, Rum toplulukları arasında da varlığını sürdürmüş ve mesleki dayanışmanın kurumsal çerçevesini meydana getirmiştir. Bu örgütlenmeler yalnızca ekonomik faaliyetlerin düzenlenmesine hizmet etmemiş, aynı zamanda üyeleri arasındaki sosyal ilişkilerin güçlendirilmesine ve cemaat dayanışmasının korunmasına da katkıda bulunmuştur.

Niğde ve çevresinde faaliyet gösteren Rum meslek örgütleri arasında özellikle Ürgüp'te³¹ rastlanan çeşitli cemiyetler dikkat çekmektedir. Kaynaklarda Dönüşüm Cemiyeti (Metamorfosis), Patir Avraam Mücevherciler Loncası ile Aziz Georgios, Aziz Spiridon ve Aziz Haralambos adlarını taşıyan cemiyetlerden söz edilmektedir.³² Bu örgütlerin faaliyet alanları birbirinden farklı olmakla birlikte, ortak özellikleri belirli meslek gruplarını veya cemaat üyelerini ortak bir dayanışma zemini etrafında bir araya getirmeleriydi. Bu örneklerde dikkati çeken hususlardan bir diğeri ise mesleki örgütlenmelerin isimlerinde Ortodoks azizlerine yer verilmesidir. Osmanlı Rum toplumunda ekonomik ve toplumsal hayat çoğu zaman dini aidiyetlerden bağımsız düşünülmemekteydi. Bu nedenle meslek birlikleri yalnızca ekonomik

oranda sonuçsuz kalmıştır. Yonca Anzerlioğlu, *Karamanlı Ortodoks Türkler*, 2. B., Phoenix Yayınevi, Ankara, 2009, s. 209-211.

³¹ Bu çalışmada ağırlıklı olarak Niğde merkez kazasına bağlı yerleşimler ele alınmıştır. Bununla birlikte Ürgüp de söz konusu dönemde Niğde sancağına bağlı bir kaza konumundadır. Burada Ürgüp örneğine yer verilmesinin temel nedeni, bölgedeki mesleki örgütlenmelerde görülen dini içerikli adlandırma geleneğini somutlaştırmaktır. Nitekim Aziz Georgios, Aziz Spiridon ve Aziz Haralambos gibi Ortodoks azizlerinin isimlerini taşıyan cemiyetler, Niğde sancağı genelinde ekonomik ve toplumsal örgütlenmelerin dini aidiyetle olan yakın ilişkisini göstermesi bakımından dikkat çekici örnekler sunmaktadır.

³² Mamoni-İstikopoulou, a.g.e., s. 55; Çokona, a.g.e., s. 357.

çıkarların korunduğu yapılar olarak değil, aynı zamanda dini ve toplumsal dayanışmanın sürdürüldüğü kurumlar olarak da işlev görmektedir. Aziz Georgios, Aziz Spiridon ve Aziz Haralambos gibi azizlerin isimlerinin tercih edilmesi, söz konusu cemiyetlerin cemaat hayatıyla olan güçlü bağlarını ortaya koymaktadır.

Bu cemiyetler aracılığıyla üyeler arasında karşılıklı yardımlaşma ilişkileri geliştirilmekte, mesleki sorunlara ortak çözümler üretilmekte ve ekonomik hayatta karşılaşılan güçlüklerin etkileri azaltılmaya çalışılmaktaydı. Aynı zamanda dini bayramlar, anma günleri ve çeşitli toplumsal etkinlikler de bu örgütlenmeler vasıtasıyla düzenlenmekteydi. Böylece loncalar ve meslek cemiyetleri, yalnızca üretim süreçlerini düzenleyen yapılar olmaktan çıkarak cemaat hayatının önemli bileşenleri haline gelmişlerdir.

Mesleki örgütlenmeler arasında öğretmenlerin oluşturduğu kuruluşlar da özel bir yere sahipti.³³ Eğitim faaliyetlerinin Niğde Rum toplumu içerisindeki merkezi konumu düşünüldüğünde, öğretmenlerin kendi aralarında dayanışma ağları kurmaları şaşırtıcı değildir. Öğretmenler yalnızca eğitim veren kişiler olarak değil, aynı zamanda cemaatin kültürel devamlılığını sağlayan aktörler olarak görülmekteydi. Bu nedenle öğretmen örgütlenmeleri, eğitim kurumlarının geliştirilmesi ve yeni nesillerin yetiştirilmesi bakımından önemli işlevler üstlenmiştir.

Niğde Rumlarında görülen eğitim, hayırseverlik ve mesleki örgütlenmeler birlikte değerlendirildiğinde, cemaat hayatının oldukça gelişmiş bir kurumsal yapı üzerine inşa edildiği anlaşılmaktadır. Kiliseler, okullar, hayır cemiyetleri, hemşehrlik kuruluşları ve loncalar birbirinden bağımsız yapılar olarak faaliyet göstermemiş; aksine aynı toplumsal ağın parçaları olarak birbirlerini tamamlamışlardır. Bu kurumlar sayesinde farklı yerleşimlerde yaşayan Rum toplulukları arasında ilişkiler canlı tutulmuş, ortak aidiyet duygusu güçlendirilmiş ve cemaat kimliğinin sürekliliği sağlanmıştır.

Özellikle büyük şehirlerde yaşayan hemşehriler ile Niğde'deki yerel topluluklar arasında kurulan bağlar, bu kurumsal yapının coğrafi sınırları aşabilmesini mümkün kılmıştır. İstanbul'da faaliyet gösteren hemşehrlik örgütleri, eğitim faaliyetlerine sağladıkları destekler ve sosyal yardımlar aracılığıyla yerel cemaat hayatının sürdürülmesinde önemli roller üstlenmiştir. Bu durum, Niğde Rumlarının yalnızca yaşadıkları

³³ Niğde'de 1920'li yıllarda varlığına rastlanan bir Rum öğretmen cemiyeti ile ilgili olarak bkz. GAK/ATA, Kappadokias (Periohi Neapolis), Kodikas 131 (131-XXIII, 11), s. 142.

yerleşimlerle sınırlı olmayan, daha geniş bir toplumsal ilişki ağı içerisinde varlık gösterdiklerini ortaya koymaktadır.

Sonuç olarak mübadele öncesindeki Niğde Rum toplumu, yalnızca ortak bir dini aidiyet etrafında şekillenmiş bir topluluk değil; eğitim kurumları, hayır kuruluşları, meslek örgütleri ve hemşehrilik ağlarıyla desteklenen güçlü bir sosyal örgütlenme yapısına sahipti. Bu kurumlar bir yandan toplumsal dayanışmayı güçlendirirken diğer yandan ortak bir cemaat bilincinin korunmasına katkı sağlamıştır. Nitekim 1923 Türk-Yunan Nüfus Mübadelesi sonrasında Niğde Rumlarının Yunanistan'daki yeni yaşamlarına uyum sağlamaya çalışırken başvurdukları en önemli kaynaklardan biri de, mübadele öncesinde oluşturdukları bu sosyal ilişkiler ve dayanışma ağları olmuştur. Dolayısıyla mübadele deneyimini yalnızca zorunlu bir nüfus hareketi olarak değil, aynı zamanda köklü bir toplumsal yapının yeni koşullar altında yeniden örgütlenme süreci olarak değerlendirmek gerekmektedir.

3. Niğde Rumlarının Mübadele Deneyimi ve Yunanistan'a Sevk Süreci

Mübadele öncesinde Niğde Rumları, eğitim kurumları, kiliseler, hayır cemiyetleri, mesleki örgütlenmeler ve hemşehrilik ağları aracılığıyla güçlü bir toplumsal yapı oluşturmuşlardı. Bu yapı yalnızca ekonomik ve sosyal ilişkilerin sürdürülmesini sağlamıyor, aynı zamanda cemaat üyeleri arasında ortak bir aidiyet duygusunun korunmasına da katkıda bulunuyordu. Ancak Lozan Barış Konferansı sırasında alınan nüfus mübadelesi kararı, yüzyıllardır Anadolu'da yaşayan Rum Ortodoks toplulukları için yeni bir dönemin başlangıcını oluşturdu. Daha önce cemaat kurumları aracılığıyla korunan toplumsal düzen, kısa süre içerisinde yerini belirsizlik, hazırlık ve zorunlu göç sürecine bıraktı. Bu nedenle Niğde Rumlarının Yunanistan'daki yaşamlarını ve uyum süreçlerini anlayabilmek için, öncelikle mübadele kararının bölgede nasıl karşılandığını ve göç sürecinin nasıl gerçekleştiğini incelemek gerekmektedir.

30 Ocak 1923 tarihinde imzalanan Türk ve Rum Ahalinin Mübadelesine İlişkin Sözleşme,³⁴ Türkiye'deki Ortodoks Rumlar ile Yunanistan'daki Müslümanların zorunlu nüfus değişimine tabi tutulmasını öngörmekteydi. Sözleşmenin uygulanmasını denetlemek ve ortaya çıkabilecek sorunları çözmek amacıyla Karma Komisyon kurulmuş, Türk ve Yunan

³⁴ Mübadele sözleşmesi için bkz. Seha L. Meray (Çev.), *Lozan Barış Konferansı Tutanaklar Belgeler*, İkinci Takım, Cilt II, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara, 2018, s. 89-95. Ayrıca Lozan'da mübadele tartışmaları ve Yunan tarafının tutumu için bkz. Çağla Derya Tağmat, *Lozan Konferansı'nda Yunan Diplomasisi*, Libra Yayınları, İstanbul, 2019, s. 125-143.

temsilcilerinin yanı sıra Milletler Cemiyeti üyelerinin de yer aldığı bu yapı gerekli görülen bölgelerde alt komisyonlar oluşturmuştur. Türkiye'de mübadele işlemlerinin yürütülebilmesi amacıyla farklı merkezlerde alt birimler kurulmuş, Kapadokya bölgesindeki uygulamalar ise Mersin Komisyonu aracılığıyla gerçekleştirilmiştir. Bu kapsamda 1924 yılı yaz aylarında Niğde ve çevresindeki işlemleri yürütmek üzere Ali Haydar Bey ile Yunan temsilci Mavridis bölgeye gönderilmiştir.³⁵

Bölge Rumları mübadele kararını büyük ölçüde bölgeye gelen komisyon üyeleri aracılığıyla öğrendiler. Okuryazar kesimler İstanbul basınına takip ederek gelişmelerden haberdar olurken, kırsal yerleşimlerde haberler tellallar ve yerel araçlar vasıtasıyla duyurulmuştu.³⁶ Böylece mübadele kararı kısa süre içerisinde Niğde ve çevresindeki Rum yerleşimlerine ulaşmıştı. Bununla birlikte kararın uygulanacağı ilk dönemde birçok kişi, devletler arasında yeni bir düzenleme yapılacağını veya uygulamanın erteleneceğini düşünmekteydi. Bu nedenle mübadele uzun süre kesinleşmemiş bir ihtimal olarak değerlendirilmiş, göçün gerçekten gerçekleşeceği fikri ancak uygulama süreci yaklaştıkça kabul görmeye başlamıştı.³⁷

Mübadele kararının yarattığı etkiler bütün toplumsal kesimlerde aynı şekilde ortaya çıkmamıştır. Niğde ve çevresindeki Rumlar arasında mübadeleye yönelik tepkiler yaş, cinsiyet, ekonomik durum ve eğitim düzeyi gibi faktörlere bağlı olarak farklılaşmıştır. Özellikle kadınlar açısından mübadele kararı büyük bir belirsizlik ve kaygı kaynağı olmuştur. Kapalı ve yerleşik bir toplumsal çevrede yaşayan, gündelik hayatlarını çoğu zaman Türk komşularıyla kurdukları ilişkiler çerçevesinde sürdüren kadınlar için mübadele yalnızca coğrafi bir yer değişikliği anlamına gelmiyordu. Aynı zamanda alışılmış sosyal çevrenin, komşuluk ilişkilerinin ve aile hayatını çevreleyen bütün gündelik pratiklerin terk edilmesini gerektiriyordu. Çocuklarını tanımadıkları bir ülkede,

³⁵ Ercan Çelebi, "Türk ve Rum Ahalinin Mübadelesine Dair Oluşturulan Komisyonlardan Muhtelit Mübadele Komisyonu ve Faaliyetleri", *Erzincan Eğitim Fakültesi Dergisi*, C. 8, S. 1, 2006, s. 119.

³⁶ *İ Eksodos: Martyries apo tis Eparhies tis Kentrikis kai Notias Mikrasias*, C.2, (Düzenleyen: Gianni Mourelou), Kentro Mikrasiatikon Spoudon, Atina, 2004, s. 97.

³⁷ Kabullenme sürecinde Yunanistan'dan göçmenlerin gelmesi de etkili olmuştur. Hatta iki ülkenin mübadillerinin bir süre aynı evi paylaşmak durumunda kaldıkları örnekler mevcuttur. Konuyla ilgili detaylı bilgi için bkz. Meryem Orakçı, "Türk ve Rum Mübadillerin Karşılaşmalarına Dair Bir Değerlendirme", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, XXII/44, 2022 Bahar, s. 287-311.

bilmedikleri bir toplumsal çevrede büyütme zorunda kalacakları düşüncesi, bu endişeyi daha da artırmıştı.³⁸

Sözlü tanıklıklar incelendiğinde, mübadele kararına verilen tepkilerin oldukça çeşitlilik gösterdiği anlaşılmaktadır. Bazı kişiler, özellikle savaş yıllarında yaşanan gelişmeler ve savaş sonrasında oluşan siyasal atmosfer nedeniyle göçü kaçınılmaz bir sonuç olarak değerlendirmişlerdi. Bu görüşe göre savaş sürecinde meydana gelen karşılıklı kırılmalar ve güvensizlik ortamı, birlikte yaşama ihtimalini büyük ölçüde ortadan kaldırmıştı:

“...Mübadele için iyi olacağını düşünüyordum. Türkiye’de artık yaşayamıyorduk, orada hayatımız yoktu. Orada yaşayabilmek için Türk olmak zorundaydık. Savaş düşmanlık yaratmıştı. Yunan askeri Türkiye’ye vururken, Türk’ün çocuğunu öldürürken, Türk’ün seni sevmesini nasıl istersin? Yalnızca deliler mübadele kararının olmamasının daha iyi olacağını söyleyebilir...”³⁹

Buna karşılık özellikle genç kuşaklar arasında farklı yaklaşımlar da ortaya çıkmıştır. Eğitim kurumları ve dış dünya ile kurulan ilişkiler aracılığıyla Yunanistan’ın daha gelişmiş ve daha fazla fırsat sunan bir ülke olarak tanıtılması, bazı gençlerin mübadeleyi olumlu bir ihtimal olarak görmelerine yol açmıştır.⁴⁰

Ancak bölge Rumlarının önemli bir bölümü için mübadele, umut verici bir başlangıçtan çok köklü bir kopuş anlamı taşımaktaydı. Yüzyıllardır yaşadıkları toprakların, sahip oldukları mülklerin ve sosyal çevrelerinin geride bırakılması fikri ciddi bir huzursuzluk yaratmıştı. Bu nedenle bazı yerleşimlerin Ankara nezdinde girişimlerde bulunarak bölgede kalabilmek için çeşitli başvurular yaptıkları bilinmektedir.⁴¹ Ancak mübadele

³⁸ Mübadele kararını öğrenen yaşlı bir kadının tepkisini, torunu şöyle aktarmaktadır: “...Hayvanlar değiştirilir, insanlar değiştirilir mi (dedi). (Sonra) oturdu ve ağladı...” N. Moutsopoulos-K. Bakalopoulos-Ar. Kesopoulos, *İ Genoktonia kai i Prosfigia tou Ellinismou*, Tziampiris Pyramida Yayınevi, Selanik, 2006, s. 198.

³⁹ Giorgos Deligiannis, *İ Antallagi ton Plithismon kai i Katastasi ton Ellinos Prosfigon tis Kappadokias sti Makedonia*, İdmon Yayınevi, Atina, 2001, s. 38.

⁴⁰ “...Ancak biz gençler Yunanistan’a gideceğimiz için çok mutluyduk. Yeni hayatımızda bey gibi olacağız sanıyorduk. Yunanistan kelimesi bizi büyülüyordu...” *İ Eksodos*, s. 62. “...Köyün gençleri daha kıstan sabırsızlıkla Yunanistan günlerini bekliyordu. Şarkı söylüyorlar, dans ediyorlar, hayal kuruyorlardı. Özgürlük günleri geliyor diye bağırıyorlardı...” Konstantinos Nigdelis, *Ta Sillata Kapadokias*, Nea Sillata Kadınları Derneği, Selanik, (t.y.), s. 197.

⁴¹ *İ Eksodos*, s. 108.

uluslararası bir sözleşmenin parçası olduğundan, bu girişimlerin hiçbiri olumlu sonuç vermemiştir.

Göç kararının özellikle orta ve ileri yaş grupları üzerinde daha ağır etkiler yarattığı görülmektedir. Yaşamlarının büyük bölümünü aynı çevrede geçiren bu kişiler için mübadele, yalnızca yer değiştirmek değil, aynı zamanda hayatlarının bütün düzeninin sona ermesi anlamına gelmekteydi. Sözlü tanıklıklarda bazı kişilerin bu süreçte ağır sağlık sorunları yaşadığı, bazılarının ise göç gerçekleşmeden önce veya hemen sonrasında hayatını kaybettiği ifade edilmektedir.⁴² Bu durum, mübadelenin yalnızca siyasi ve demografik bir uygulama olmadığını, aynı zamanda derin insani sonuçlar doğuran bir süreç olduğunu göstermektedir.

Mübadele kararının kesinleşmesinin ardından Niğde ve çevresindeki Rumların Anadolu'dan ayrılışı 1924 yılı içerisinde aşamalı olarak gerçekleştirilmiştir. Mübadillerin büyük bölümü Haziran ve Kasım 1924 tarihleri arasında bölgeden ayrılmıştır. Ayrılış süreci kabileler halinde yürütülmüş, mübadiller önce Ulukışla'ya sevk edilmiş, ardından trenlerle Mersin'e ulaştırılmıştır. Yolculuk sırasında güvenliğin sağlanabilmesi amacıyla kabilelere jandarma birlikleri eşlik etmiş ve olası güvenlik sorunlarının önüne geçilmeye çalışılmıştır.⁴³

Mersin'e ulaşan mübadiller, burada Yunanistan tarafından gönderilen gemileri beklemek zorunda kalmışlardır. Birçok kişi için bu aşama, Anadolu ile kurulan bağların fiilen sona erdiği anı temsil etmekteydi. Geride bırakılan evler, tarlalar, kiliseler ve mezarlıklar artık yalnızca bir hatıra haline gelmiş; mübadiller bilinmez bir geleceğe doğru hareket etmeye başlamışlardı. Böylece Niğde Rumlarının yüzyıllardır Anadolu'da süren varlığı sona ererken, Yunanistan'da başlayacak yeni yaşamın ilk adımları da atılmış oluyordu.

Mersin'de başlayan bekleyişin ardından mübadiller, Yunanistan tarafından gönderilen gemilerle Anadolu'dan ayrılmışlardır. Ancak yolculuk, birçok mübadilin beklentilerinin aksine yeni bir başlangıcın değil, çoğu zaman belirsizlik ve zorlukların ilk aşamasını oluşturmuştur. Özellikle Türkçe konuşan Kapadokya Ortodoksları için bu süreç, yalnızca fiziksel bir yer değiştirmeden ibaret değildi. Anadolu'da geride bırakılan hayatın yarattığı duygusal yıkımın yanı sıra, gidilecek ülkeye ilişkin bilgi eksikliği ve geleceğe dair belirsizlikler de yolculuğun psikolojik yükünü artırmaktaydı.

⁴² "...Dedemin kalbine indi. Mübadele haberini duyduğunda üzüntüden gözleri karardı. Mallarından, eşyalarından bir pul bile satmadı. Diğerleri gibi (gitmeye) hazırlanmadı. Sonunda üzüntüden hastalandı ve öldü..." İ Eksodos, s. 173.

⁴³ İ Eksodos, s. 6.

Yolculuk sırasında yaşanan güçlükler, mübadillerin Yunanistan'a yönelik ilk izlenimlerinin oluşmasında belirleyici olmuştur. Bazı tanıklıklara göre kral yanlısı çevrelerin etkili olduğu gemilerde mübadillere karşı dışlayıcı ve küçümseyici tavırlar sergilenmiş, özellikle Türkçe konuşan göçmenler zaman zaman aşağılayıcı ifadelerle anılmıştır. Bu durum, Anadolu'dan gelen Ortodoksların kendilerini Yunan ulusunun doğal bir parçası olarak görmekte zorlanmalarına neden olan ilk deneyimlerden biri olmuştur.

Yolculuk koşulları da oldukça ağırdı. Gemilerdeki aşırı kalabalık, yetersiz hijyen şartları ve sağlık hizmetlerinin yok denecek kadar sınırlı olması nedeniyle birçok kişi hastalanmış, bazı mübadiller ise yolculuk sırasında hayatını kaybetmiştir. Özellikle çocuklar, yaşlılar ve sağlık durumu zayıf olan kişiler bu süreçten daha fazla etkilenmiştir. Sözlü tanıklıklar, deniz yolculuğunun yalnızca fiziksel değil, aynı zamanda psikolojik açıdan da son derece yıpratıcı olduğunu göstermektedir. Anadolu'dan ayrılışın yarattığı travma, gemilerde yaşanan olumsuz koşullarla daha da derinleşmiştir. Kumluca göçmeni Anastasia Serafimidou çocuklarıyla birlikte yaşadıkları korkuyu şöyle anlatmıştır:

“...Tüm kalabalık papora (vapur) çıktı, oturacak yer yoktu, birbirlerinin üzerine oturuyorlardı. Bir hemşeri motorun döneceğini bilmeden, motorun üzerine oturdu. Motor dönmeye başladı ve onu parçaladı. O zaman kalabalık ağılamaya ve bağırmağa başladı. Onu aldılar ve denize attılar... Vapur (şartları) acımasızdı. 16 gün denizdeydik, su çok dalgalıydı. Her gün insanlar ölüyordu, onları denize atıyorlardı. Çocuklar doğuyordu, hastalanıyorlardı. Doktor yoktu, (insanlar) ölüyor ve denize atılıyorlardı. Temiz suyumuz yoktu, vapur açıldı ve güneş bizi yakıyordu. Çocuklarımla vapurun önünde oturuyorduk, korkunç bir yerdi. Öksüzlerimi kaybetmemek için belime iple bağlamıştım. Belimde iple çocuklarımı denize düşmekten koruyordum...”⁴⁴

Yunanistan'a ulaşan mübadillerin karşılaştıkları ilk uygulamalardan biri karantina süreci olmuştur. Pire Limanı'na getirilen göçmenler, Agios Georgios Karantina Merkezi'ne sevk edilmiş ve burada sağlık kontrollerinden geçirilmişlerdir. Yaklaşık bir ila iki hafta sürebilen bu uygulama, devlet açısından salgın hastalık riskine karşı alınmış bir önlem olarak değerlendirilse de, mübadiller tarafından çoğu zaman aşağılayıcı ve travmatik bir deneyim şeklinde hatırlanmıştır.

Karantina sürecinde yaşanan uygulamalar özellikle kadınlar ve genç kızlar üzerinde derin izler bırakmıştır. Hijyen gerekçesiyle saçların kesilmesi gibi uygulamalar, birçok mübadil tarafından kişisel onura yönelik bir müdahale

⁴⁴ Deligiannis, a.g.e., s. 42.

olarak algılanmıştır.⁴⁵ Bunun yanında dil sorunu da önemli bir problem oluşturmıştır. Türkçe konuşan mübadiller ile karantina görevlileri arasında ciddi iletişim sorunları yaşanmış, bu durum zaman zaman sert müdahalelere ve karşılıklı gerginliklere yol açmıştır. Anadolu'dan gelen birçok kişi için Yunanistan'daki ilk resmi temas, anlayamadıkları bir dil ve alışık olmadıkları bir bürokratik sistem aracılığıyla gerçekleşmiştir.

Karantina merkezlerinde ortaya çıkan bir diğer sorun ise temel ihtiyaçların karşılanmasında yaşanmıştır. Bazı tanıklıklarda akrabalarla haberleşebilmek için ücret talep edildiği, yiyecek ve temel tüketim maddelerinin ise yüksek fiyatlarla satıldığı belirtilmektedir. Zaten sınırlı maddi imkânlarla yola çıkan mübadiller için bu durum yeni bir mağduriyet alanı yaratmıştır.⁴⁶ Böylece Anadolu'dan ayrılırken yanlarında getirebildikleri sınırlı kaynaklar, daha Yunanistan'daki ilk günlerde hızla tükenmeye başlamıştır.

Karantina sürecinin tamamlanmasının ardından mübadiller bu kez mübadele sözleşmesinin uygulanması sırasında ortaya çıkan bürokratik engellerle karşı karşıya kalmışlardır. Sözleşmeye göre taşınabilir malların vergisiz şekilde ülkeye sokulabilmesi gerekiyordu. Ancak uygulamada çeşitli belgeler ve onay süreçleri talep edilmiş, bu durum işlemlerin uzamasına neden olmuştur. Yerel kimlik belgeleri, mübadil kayıtları ve farklı kurumların onayları olmadan işlemlerin tamamlanamaması, özellikle dil bilmeyen göçmenler için süreci daha da karmaşık hale getirmiştir.⁴⁷

Bu işlemlerin tamamlanması çoğu zaman haftalar sürmüş, bazı mübadiller liman çevresinde veya geçici barınma alanlarında beklemek zorunda kalmıştır. Böylece Yunanistan'a ulaşmak, göç sürecinin sonu değil, yeni bir belirsizlik döneminin başlangıcı olmuştur. Anadolu'dan ayrılan Niğdeli mübadiller, henüz kalıcı olarak yerleştirilecekleri bölgeleri bilmeksizin,

⁴⁵ Eirinis Koufos, *İ Metafora tis Musikis Proforikotitas sto Horo kai sto Hrono: Parelthon kai Paron sto Sementere tis Kappadokias*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Makedonya Üniversitesi Müzik Bilimi ve Tekniği Bölümü, Selanik, 2011, s. 9.

⁴⁶ Yunan makamları nezdinde seslerini duyurma imkânı bulamayan mübadiller, bu çaresizlik karşısında bir çıkış yolu olarak Şubat 1924'te Atina'da yayınlanmaya başlayan Karamanlıca *Muhacir Sedası* gazetesine sarılmıştır. Yaşadıkları karantina şartlarını ve maruz kaldıkları haksızlıkları, anadillerinde kaleme aldıkları mektuplarla kamuoyuna taşımışlardır. "Muhaberat", *Muhacir Sedası*, 7 Eylül 1924.

⁴⁷ "Eziyet Yine Eziyet", *Muhacir Sedası*, 10 Ağustos 1924.

devlet kurumlarının yönlendirmelerini bekleyen geniş göçmen kitlelerinin bir parçası haline gelmişlerdir.

Dolayısıyla Niğde Rumlarının mübadele deneyimi, yalnızca Anadolu'dan ayrılışla sınırlı bir süreç olarak değerlendirilmemelidir. Karantina merkezleri, bürokratik işlemler ve geçici bekleme alanları da bu deneyimin ayrılmaz parçalarını oluşturmuştur. Ancak bütün bu güçlükler, mübadillerin Yunanistan'da karşılaşacakları sorunların yalnızca başlangıcıydı. Asıl zorluklar, kalıcı iskân bölgelerine yerleştirilmelerinin ardından ortaya çıkacak; barınma, geçim, toplumsal kabul ve kültürel uyum meseleleri Niğdeli mübadillerin yeni yaşamlarının temel gündemini oluşturacaktı.

4. Yunanistan'da Niğdeli Mübadiller: İskân, Uyum ve Yeniden Örgütlenme

Yunanistan'a ulaşan Niğdeli mübadiller için göç süreci karantina merkezlerinden ayrılmalariyla sona ermemiştir. Aksine asıl zorluklar, kalıcı olarak yerleştirilecekleri bölgelerin belirlenmesi ve yeni yaşam koşullarına uyum sağlamaya çalışmalarıyla başlamıştır. Yunan devleti, Anadolu'dan gelen yüz binlerce göçmeni mümkün olduğunca planlı bir şekilde iskân etmeyi hedeflemiş olsa da, uygulamada karşılaşılan ekonomik ve idari sorunlar bu hedeflerin tam anlamıyla gerçekleştirilememesine yol açmıştır. Bu nedenle mübadillerin ilk yılları, sürekli yer değiştirmeler, barınma sorunları, ekonomik güçlükler ve toplumsal uyum problemleriyle şekillenmiştir.

Mübadele öncesinde Yunan siyasal çevrelerinde Anadolu'dan gelecek Ortodoks nüfusun ülkenin demografik ve ekonomik yapısına önemli katkılar sağlayacağı yönünde yaygın bir beklenti bulunmaktaydı. Ancak mübadele uygulamaya geçirildikten sonra yüz binlerce kişinin kısa süre içerisinde ülkeye ulaşması, devletin mevcut imkânlarını zorlamış ve ciddi bir iskân krizi ortaya çıkarmıştır. Bu nedenle 1923 yılında Milletler Cemiyeti'nin desteğiyle Göçmenleri İskân Komitesi (Epitropi Apokatastaseos Prosfigon-EAP) kurulmuş ve göçmenlerin yerleştirilmesi süreci büyük ölçüde bu kurum tarafından yürütülmüştür.⁴⁸

Komitenin temel hedeflerinden biri, göçmenleri mümkün olduğunca üretim sürecine katabilecek alanlara yönlendirmektir. Bu doğrultuda özellikle Kuzey Yunanistan öncelikli iskân bölgesi olarak belirlenmiştir.

⁴⁸ Nikos Zaikos, "To Prosfigiko Zitima stin Ellada: H Diethnis Dikaiiki Prooptiki", *Oi Prosfiges sth Makedonia: Apo thn Tragodia, stin Epopoia*, (Ed. Ioannis S. Koliopoulos-Iakovos D. Mihaliidis), Troia A. E Yayınevi, Atina, 2009, s. 41.

Balkan Savaşları sonrasında nüfus yapısı değişen ve önemli ölçüde boşalan bu bölgeler hem ekonomik hem de siyasi nedenlerle uygun görülmekteydi. Bir yandan tarımsal üretimin artırılması amaçlanırken diğer yandan sınır bölgelerinin demografik olarak güçlendirilmesi hedefleniyordu. Bu nedenle Anadolu'dan gelen mübadillerin önemli bir bölümü Makedonya, Trakya ve çevresindeki bölgelere yerleştirilmiştir.⁴⁹

Niğde ve çevresinden gelen mübadiller de bu genel iskân politikası çerçevesinde Yunanistan'ın farklı bölgelerine dağıtılmıştır. 1924 yılı içerisinde Anadolu'dan ayrılan kabileler, karantina işlemlerinin ardından İğmenitsa, Yanya, Volos, Larissa, Selanik, Drama, Kavala, Dedeağaç, Kalkış, Halkidiki, Kozani, İskeçe ve Girit gibi farklı bölgelere sevk edilmiştir. Konaklı, Aktaş, Hasköy, Ovacık, Ferteke, Dikilitaş ve Çarıklı gibi yerleşimlerden gelen gruplar çoğu zaman aynı bölgelere yönlendirilmeye çalışılmışsa da uygulamada bu hedef her zaman gerçekleştirilememiştir.⁵⁰ Sonuç olarak Niğdeli mübadiller, Yunanistan'ın oldukça geniş bir coğrafyasına dağılmıştır.

Yerleşim süreci çoğu zaman planlandığı gibi ilerlememiştir. Yerleştirildikleri bölgelerde yeterli tarım arazisinin bulunmaması, ekonomik şartların beklentileri karşılamaması veya yerel halkla yaşanan sorunlar nedeniyle birçok mübadil kısa süre içerisinde başka bölgelere gitmek zorunda kalmıştır. Bu durum, mübadillerin yeni bir hayat kurmalarını güçleştirdiği gibi, yerleşim bölgelerinde kalıcı toplumsal ilişkilerin oluşmasını da geciktirmiştir.

Barınma sorunu, mübadillerin karşılaştıkları en önemli güçlüklerden biri olmuştur. Her ne kadar EAP tarafından yeni yerleşim alanları oluşturulmuş ve çok sayıda konut inşa edilmiş olsa da, göçmen sayısının büyüklüğü nedeniyle bu çabalar uzun süre yetersiz kalmıştır. Birçok mübadil aylarca, hatta bazı durumlarda yıllarca çadırlarda, barakalarda, camilerde veya geçici barınaklarda yaşamak zorunda kalmıştır.⁵¹ Özellikle Kuzey Yunanistan'ın bazı bölgelerinde konutların zamanında tamamlanamaması

⁴⁹ Evangelia Balta, *Nüfus Mübadelesi*, (Çev. Müfit Günay-Ahmet Akşit-Melike Işık Durmaz), İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2015, s. 147.

⁵⁰ Konstantinos I. Karalidis, *Tsarikli Nigdis Kappadokias*, Kapadokya Mavrolou O Agios Georgios-Tsarıklı Derneği, Atina, 2005, s. 147.

⁵¹ Muhacir Sedası gazetesine gelen bir mektuba göre, Niğde'nin Küçük ve Uluğ köylerinden gelen mübadiller Yunanistan'a ulaşmalarının üstünden bir yıl geçmiş olmasına rağmen yönlendirildikleri Pravi kasabasında açıkta bekliyorlardı. Ayrıca henüz arazi tahsisi yapılmadığından çalışamayan göçmenler dilenmek zorunda kalmışlardı. Bkz. S. Triantafillis, "Pravi Civarındaki Muhacirler", *Muhacir Sedası*, 14 Mayıs 1925.

nedeniyle mübadiller ağır kış koşullarında son derece zor şartlarla karşı karşıya kalmışlardır.

Konut sorununa ek olarak sağlık ve eğitim alanlarında da ciddi eksiklikler bulunmaktaydı. Yeni kurulan yerleşimlerin önemli bir kısmında okul, sağlık merkezi veya kilise gibi temel kurumlar henüz oluşturulamamıştı.⁵² Bu durum yalnızca yaşam standartlarını düşürmekle kalmamış, aynı zamanda mübadillerin yeni çevrelerine uyum sağlamalarını da zorlaştırmıştır. Ayrıca kendilerine verilen bölgelerin genelde bataklık bölgeler olması nedeniyle salgın hastalıklarla mücadele etmişler ve çok fazla kayıp vermişlerdi.⁵³

Ekonomik hayata uyum da mübadiller açısından kolay olmamıştır. Yunan makamları göçmenleri şehirli ve köylü olarak sınıflandırmış, çiftçileri kırsal bölgelere, esnaf ve zanaatkârları ise kent merkezlerine yönlendirmeye çalışmıştır. Ancak uygulamada bu planlama her zaman başarılı sonuçlar vermemiştir. Niğde'den gelen mübadiller arasında çiftçilikle uğraşanların yanı sıra tüccarlar, zanaatkârlar ve çeşitli meslek gruplarına mensup kişiler de bulunmaktaydı. Yeni yerleştirildikleri bölgelerde mesleklerini sürdürebilecek ekonomik ortamı bulamayan birçok kişi ciddi geçim sıkıntıları yaşamıştır.

Şehirli mübadillerin önemli bir bölümü sermaye eksikliği nedeniyle yeni iş kuramamış, uzun süre düzensiz ve geçici işlerde çalışmak zorunda kalmıştır. Seyyar satıcılık bu dönemde birçok aile için temel geçim stratejilerinden biri haline gelmiştir. Ancak zamanla bu faaliyetlerin sınırlandırılması veya bazı bölgelerde yasaklanması, ekonomik sorunları daha da derinleştirmiştir.⁵⁴ Benzer şekilde çiftçi mübadiller de arazi tahsis edilmesine rağmen üretim araçları, tohum ve hayvan eksikliği nedeniyle beklenen üretim düzeyine ulaşamamışlardır.⁵⁵ Dolayısıyla iskân politikalarının temel hedeflerinden biri olan ekonomik entegrasyon süreci, ilk yıllarda önemli ölçüde aksaklıklarla karşılaşmıştır.

Niğdeli mübadillerin uyum sürecini zorlaştıran bir diğer unsur ise yerli Yunan toplumuyla kurdukları ilişkiler olmuştur. Özellikle mülkiyet

⁵² “Mektepsizlik”, *Muhacir Sedası*, 16 Kasım 1924.

⁵³ Niğde Hançerli köyü göçmenleri salgın hastalıklar nedeniyle tüm yaşlılarını kaybetmişti: “...Her evde bir yaşlı olmak zorunda. Biz Telmisonlularda [Hançerli]yaşlı görüyor musun? Tüm büyükler iklim yüzünden gelir gelmez öldü...” Deligiannis, a.g.e., s. 46.

⁵⁴ “H Katastasis Ton Prosfigon Kerkiras kai Thessalonikis” *Prosfigiki Foni*, 31 Mayıs 1925.

⁵⁵ Grevena Muhacirlerimiz”, *Muhacir Sedası*, 10 Şubat 1926.

meselesi, iki grup arasındaki gerilimin temel kaynaklarından biri haline gelmiştir. Mübadillere tahsis edilen araziler ve konutlar, bazı yerel topluluklar tarafından ekonomik kayıp olarak değerlendirilmiş ve bu durum zaman zaman açık çatışmalara dönüşmüştür. Yerli halkın bir bölümü, mübadilleri devlet tarafından desteklenen ayrıcalıklı bir grup olarak görmekteydi. Buna karşılık mübadiller ise kendilerine vaat edilen imkânların büyük ölçüde kâğıt üzerinde kaldığını düşünmekteydi.⁵⁶

Bu gerilim yalnızca ekonomik alanla sınırlı kalmamış, dilleri ve kültürel farklılıkları nedeniyle zaman zaman dışlayıcı tutumlarla karşılaşmışlardır. Anadolu'dan gelen birçok mübadil, ortak dine mensup olmalarına rağmen yerli Yunanlar tarafından tam anlamıyla “kendilerinden biri” olarak kabul edilmediklerini hissetmiştir. Özellikle Türkçenin gündelik yaşamda yaygın biçimde kullanılmaya devam edilmesi, bu farklılığın görünür hale gelmesine neden olmuştur. Bazı tanıklıklarda mübadillerin aşağılayıcı ifadelerle anıldığı ve kültürel özellikleri nedeniyle küçümsendiği görülmektedir.⁵⁷

Dil sorunu, toplumsal uyumun önündeki en önemli engellerden biri olmuştur. Osmanlı döneminde Türkçe konuşarak yetişen birçok Kapadokyalı Ortodoks, resmi kurumlarla ilişkilerinde ve günlük yaşamda ciddi iletişim sorunları yaşamıştır. Bu durum yalnızca yetişkinleri değil, çocukları da etkilemiştir. Eğitim sistemine dâhil olan çocuklar hem dil hem de kültürel farklılıklar nedeniyle yeni çevrelerine uyum sağlamakta zorlanmışlardır.⁵⁸

Bütün bu güçlükler karşısında Niğdeli mübadiller, Anadolu'dan taşıdıkları dayanışma kültürünü yeni yaşam alanlarında da sürdürmeye çalışmışlardır. Aynı köy veya kasabadan gelen ailelerin bir arada yaşamayı tercih etmeleri, hemşhriyet ilişkilerinin korunması ve karşılıklı yardımlaşma ağlarının oluşturulması bu sürecin en belirgin örnekleri arasında yer almaktadır.⁵⁹ Mübadele öncesinde Niğde Rum toplumunda görülen cemaat dayanışması, yeni koşullar altında farklı biçimlerde yeniden üretilmiştir. Bu durum bir yandan göçmenlerin karşılaştıkları sorunlarla mücadele

⁵⁶ “Meselemiz Neden Hallolmuyor ve Nasıl Hallolabilecektir”, *Muhacir Sedası*, 25 Mayıs 1924.

⁵⁷ George Th. Mavrogordatos, *Stillborn Republic: Social Coalitions and Party Strategies in Greece 1922-1936*, University of California Press, Londra, 1983, s. 194.

⁵⁸ Anzerlioğlu, a.g.e., s. 378.

⁵⁹ Koladimou a.g.e., s. 109.

etmelerini kolaylaştırırken, diğer yandan ortak bir geçmiş ve aidiyet duygusunun korunmasına katkı sağlamıştır.

Netice itibarıyla Niğdeli mübadillerin Yunanistan'daki ilk yılları, yalnızca yeni bir ülkeye yerleşme süreci olarak değerlendirilemez. Bu dönem aynı zamanda ekonomik, sosyal ve kültürel açıdan yeniden var olma mücadelesini ifade etmektedir. Anadolu'da kurdukları yaşamı geride bırakmak zorunda kalan mübadiller, iskân sorunları, geçim sıkıntıları, dil engelleri ve toplumsal dışlanma gibi çok sayıda güçlükle karşılaşmışlardır. Buna rağmen daha önce sahip oldukları dayanışma ağları ve ortak aidiyet duygusu, yeni yaşam koşullarına uyum sağlamalarında önemli bir rol oynamış ve Niğde kökenli mübadillerin Yunanistan'daki toplumsal varlıklarının temelini oluşturmuştur.

Sonuç

Orta Anadolu'daki Rumların, demografik ve sosyoekonomik açıdan en fazla gelişim gösterdikleri yerlerden biri kuşkusuz Niğde'dir. İç kesimlerin doğal koşulları ve coğrafi özellikleri, bölge insanının yüzyıllardan beri daha içe kapalı ekonomik, sosyal ve kültürel yaşam sürmesine neden olurken, Niğde'nin bilhassa XIX. yüzyıldan itibaren transit ticaretin merkezi olması, bu kenti önemli bir konuma taşımıştır. Bundan dolayı bölgede çoğunlukla ticaretle uğraşan Rumlar, daha çok iç piyasanın taleplerini karşılamaya dönük, nispeten sınırlı bir ekonomik ortam içerisinde bulunsalar bile, kendilerini diğer Orta Anadolu kentlerindeki soydaşları kadar göçe mecbur hissetmemişler, nispeten daha istikrarlı bir ekonomik ortam içerisinde varlıklarını sürdürebilmişlerdir.

Bununla birlikte Niğde Rumlarının, kıyı bölgelerindeki diğer Rumlar kadar dış etkiye açık olmayışı, daha içe kapalı ve geleneksel bir cemaat yapısını beraberinde getirirken, bu durum birbirlerine sıkı sıkıya kenetlenmelerini sağlamış ve güçlü bir dayanışma kültürünün ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. Daha çok eğitim ve hayırseverlik alanlarında oluşturdukları cemiyetler aracılığıyla cemaat içi dayanışmayı öncelemişler ve dönemsel siyasi etkilerden nispeten uzak kalmışlardır. Bu durum, Anadolu genelindeki Rum cemaatleri arasında ortak ve homojen bir siyasi tutumun bulunmadığını da göstermektedir. Nitekim kıyı bölgelerindeki birçok Rum cemiyeti başlangıçta kültürel nitelik taşımış olsa da, XIX. yüzyılın sonları ile XX. yüzyılın başlarında değişen siyasi koşulların etkisiyle zaman içerisinde daha belirgin siyasi yönelimler geliştirmiştir. Buna karşılık Orta Anadolu Rumları ya da Karamanlılar olarak adlandırılan topluluklar, özellikle Milli Mücadele döneminde genel olarak Yunan işgalini desteklememiş, hatta Anadolu'da bir Türk Ortodoks Patrikhanesi kurarak kendilerini Türk kimliğiyle tanımlamaya çalışmışlardır. Bu nedenle bölgede kurulan cemiyetlerin büyük bölümü siyasi amaçlardan ziyade

eğitim, hayırseverlik ve toplumsal dayanışma işlevleri etrafında şekillenmiştir.

Araştırma kapsamında incelenen Elpis, Agia Trias ve diğer cemiyetler, Niğde Rum toplumunda örgütlü yaşamın ulaştığı düzeyi ortaya koymaktadır. Söz konusu kuruluşlar yalnızca eğitim faaliyetleri yürüten veya ihtiyaç sahiplerine yardım eden kurumlar değildi. Aynı zamanda farklı yerleşimlerde yaşayan Rumlar arasında ortak aidiyet duygusunu güçlendiren, cemaat üyelerini bir arada tutan ve toplumsal dayanışmayı kurumsallaştıran yapılar olarak işlev görmektedir. Benzer şekilde loncalar, meslek örgütleri ve kooperatifler de ekonomik hayatın düzenlenmesine katkı sağlarken, cemaat üyeleri arasındaki sosyal bağların korunmasında önemli rol oynamışlardır. Dolayısıyla mübadele öncesindeki Niğde Rum toplumu, yalnızca dini aidiyet temelinde örgütlenmiş bir cemaat değil; eğitim kurumları, hayır kuruluşları, mesleki örgütlenmeler ve hemşehrilik ağlarıyla desteklenen çok yönlü bir toplumsal yapı görünümü sergilemiştir.

Ancak Lozan Antlaşması sonrasında uygulamaya konulan nüfus mübadelesi, bu yerleşik toplumsal düzenin köklü biçimde değişmesine neden olmuştur. Yüzyıllardır yaşadıkları coğrafyadan ayrılmak zorunda kalan Niğde Rumları, yalnızca evlerini ve mülklerini değil, aynı zamanda gündelik yaşamlarını şekillendiren sosyal çevrelerini ve kültürel hafızalarını da geride bırakmışlardır. Mübadele kararı bölgede farklı tepkiler doğurmuş olsa da, genel olarak önemli bir belirsizlik ve kaygı ortamı yaratmıştır. Özellikle yaşlı kuşaklar ve kadınlar açısından bu süreç, yeni bir ülkeye göç etmekten çok, alışılmış dünyanın sona ermesi anlamına gelmiştir.

Yunanistan'a ulaştıktan sonra karşılaşılan sorunlar, mübadiller açısından göç sürecinin sona ermediğini göstermiştir. Karantina uygulamaları, bürokratik işlemler, iskân sorunları, ekonomik yetersizlikler ve yerli halkla yaşanan gerilimler, Niğdeli mübadillerin yeni yaşamlarının ilk yıllarına damgasını vurmuştur. Türkçe konuşan Ortodoks bir topluluk olmaları ise uyum sürecini daha da karmaşık hale getirmiştir. Ortak dine mensup olmalarına rağmen kültürel farklılıklar nedeniyle zaman zaman dışlanmaları, mübadillerin kendilerini Yunan toplumunun doğal bir parçası olarak görmelerini güçleştirmiştir. Buna rağmen zaman içerisinde eğitim kurumları, ekonomik faaliyetler ve gündelik yaşam pratikleri aracılığıyla yeni toplumsal çevrelerine uyum sağlamayı başarmışlardır.

Bu noktada dikkat çeken hususlardan biri, mübadele öncesinde Niğde Rumları arasında gelişen dayanışma kültürünün Yunanistan'daki yaşamda da etkisini sürdürmesidir. Aynı köy veya kasabadan gelen ailelerin bir arada yaşamaya çalışmaları, hemşehrilik ilişkilerini korumaları ve yeni yerleşim alanlarında karşılıklı yardımlaşma ağları oluşturmaları, uyum

sürecinin en önemli dayanaklarından biri olmuştur. Başka bir ifadeyle, mübadele öncesinde oluşturulan toplumsal sermaye, göç sonrasında karşılaşılan ekonomik ve sosyal sorunlarla mücadelede önemli bir kaynak görevi görmüştür.

Sonuç olarak bu çalışma, Niğde Rumlarının mübadele öncesinde sahip oldukları güçlü toplumsal örgütlenmenin ve dayanışma kültürünün, yalnızca cemaat hayatının sürdürülmesinde değil, zorunlu göç sonrasında yeni koşullara uyum sağlanmasında da belirleyici bir rol oynadığını göstermektedir. Eğitim kurumları, hayır cemiyetleri, mesleki örgütlenmeler ve hemşehrilik ağları etrafında şekillenen bu toplumsal yapı, mübadeleyle birlikte fiziksel olarak parçalanmış olsa da, üyelerinin Yunanistan'daki yeni yaşamlarında önemli bir toplumsal sermaye olarak varlığını sürdürmüştür. Bu bakımdan Niğde Rumları örneği, mübadelenin yalnızca devletler arasında gerçekleştirilen bir nüfus değişimi olmadığını; aynı zamanda yerel toplulukların hafızasını, aidiyetlerini, sosyal ilişkilerini ve yaşam biçimlerini derinden etkileyen kapsamlı bir dönüşüm süreci olduğunu ortaya koymaktadır. Dolayısıyla Niğde deneyimi, mübadele çalışmalarında çoğu zaman ön plana çıkan diplomatik ve siyasi boyutların ötesine geçerek, zorunlu göçün gündelik yaşam üzerindeki etkilerini ve toplulukların bu kırılma karşısında geliştirdikleri uyum mekanizmalarını anlamak açısından önemli bir örnek teşkil etmektedir.

Kaynakça

Arşivler

Estia Neas Smyrnis Arheio Anatolis [Nea Smyrni Estia Anatoli Arşivi], Fak. A' (İkoniou-Angyras), 1909, A 201.

Genika Arheia tou Kratous, Arheio teos Tameiou Antallaksimon (GAK/ATA) [Yunanistan Devlet Arşivleri/Mübadele Dairesi Arşivi], Kappadokias (Periohi Porou), Kodikas 271 (271-I, 79).

Genika Arheia tou Kratous, Arheio teos Tameiou Antallaksimon (GAK/ATA) [Yunanistan Devlet Arşivleri/Mübadele Dairesi Arşivi], Kappadokias (Periohi Neapolis), Kodikas 131 (131-XXIII, 11).

Telif Eserler

ANAGNOSTOPOULOU, Sia, *Mikra Asia: 19os Aionas-1919 Oi Ellinorthodokses Koinotites apo to Millet ton Romion sto Elliniko Ethnos*, Pedio, Athina, 2013.

ANZERLIOĞLU, Yonca, *Karamanlı Ortodoks Türkler*, 2. B., Phoenix Yayınevi, Ankara, 2009.

AUGUSTİNOS, Gerasimos, *Küçük Asya Rumları, Ondokuzuncu Yüzyılda İnanç, Cemaat ve Etnisite*, (Çev. Devrim Evcı), Ayraç Yayınevi, Ankara, 1997.

BALCI, Sezai, *Giresun Rumları ve Gayrimüslim Bir Belediye Başkanı: Kaptan Yorgi Konstantinidi Paşa*, 3. B., Libra Yayınevi, İstanbul, 2013.

BALTA, Evangelia, *Nüfus Mübadelesi*, (Çev. Müfit Günay-Ahmet Akşit-Melike Işık Durmaz), İnkılap Yayınları, İstanbul, 2015.

- BOZİS, Sula, *Kapadokya Lezzeti: Kapadokyalı Rumların Yemek Kültürü*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2004.
- BRYER, Anthony A. M., "The Tourkokratia in the Pontos: Some Problems and Preliminary Conclusions", *The Empire of Trebizond and the Pontos*, Variorum Reprints, London, 1980.
- ÇELEBİ, Ercan, "Türk ve Rum Ahalinin Mübadelesine Dair Oluşturulan Komisyonlardan Muhtelit Mübadele Komisyonu ve Faaliyetleri", *Erzincan Eğitim Fakültesi Dergisi*, C. 8, S. 1, 2006.
- ÇOKONA, Ari, *20. Yüzyıl Başlarında Anadolu ve Trakya'daki Rum Yerleşimleri*, Literatür Yayınları, İstanbul, 2016.
- DELİĞİANNİS, Giorgos, *İ Antallagi ton Plithismon kai i Katastasi ton Ellinos Prosfigon tis Kappadokias sti Makedonia*, İdmon Yayınevi, Atina, 2001.
- FARASAPOULOS, Simeon S., *Ta Sillata: Meleti tou Nomou İkoniou ipo Geografikin, Fioogikin kai Ethnologikin Epopsin*, Deligianni kai Adelfon Kalegri, Athinai, 1895.
- GÜLLÜ, Ramazan Erhan, "Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Türkiye'de Rumların İdaresi", *Stratejik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt 5, Türk-Yunan İlişkileri Özel Sayısı, 2021.
- IOANNİDİS, Ioannis, *Kayseri Metropolitleri ve Malumat-ı Mütenevvia*, Aleksandros Nomismatidis Matbaası, İstanbul, (t.y.)
- İ Eksodos: Martyries apo tis Eparhies tis Kentrikis kai Notias Mikrasias*, C.2, (Düzenleyen: Gianni Mourelou), Kentro Mikrasiatikon Spoudon, Atina, 2004.
- KARALİDİS, Konstantinos I., *Tsarikli Nigdis Kappadokias*, Kapadokya Mavroloufou O Agios Georgios-Tsarıklı Derneği, Atina, 2005.
- KARPAT, Kemal H., *Osmanlı Nüfusu 1830-1914*, (Çev. Bahar Tırnakçı), Timaş Yayınları, İstanbul, 2010.
- KILIÇOĞLU CİHANGİR, Çiğdem, "Anadolu'da Helenizm Propagandası ve Anadolu Cemiyeti", *Cumhuriyetin Cumhuriyetçi Tarihçisi Prof Dr. Temuçin Faik Ertan'a Armağan*, (Ed. Hakan Uzun, Çağla Derya Tağmat, Betül Ozar), Siyasal Kitabevi, Ankara, 2025.
- KILIÇOĞLU CİHANGİR, Çiğdem, "Osmanlı Rumlarında Cemiyetleşme Olgusu ve Rum Kültür Cemiyetleri: İzmir Örneği", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, XIX/39, (2019 Güz).
- KOLADİMOU, Agni, *Apo tin Akso tis Kappadokias sto Nomo Pellas*, University Studio Press, Thessaloniki, 2015.
- KOUFOS, Eirinis, *İ Metafora tis Musikis Proforikotitas sto Horo kai sto Hrono: Parelthon kai Paron sto Sementere tis Kappadokias*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Makedonya Üniversitesi Müzik Bilimi ve Tekniği Bölümü, Selanik, 2011.
- LOGOTHETI-MERLIE, Melpo, "Oi Ellinikes Koinotites sti Synhroni Kappadokia", *Deltio Kentrou Mikrasiatikon Spoudon*, Tomos Protos, Athina, 1977.
- MAMONİ, Kyriaki, Lida İstikopoulou, *Somateiaki Organosi tou Ellinismou sti Mikra Asia (1861-1922)*, Vivliopoleion tis Estias, Athina, 2006.
- MAVROGORDATOS, George Th., *Stillborn Republic: Social Coalitions and Party Strategies in Greece 1922-1936*, University of California Press, Londra, 1983.
- MERAY, Seha L. (Çev.), *Lozan Barış Konferansı Tutanaklar Belgeler*, İkinci Takım, Cilt II, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara, 2018.

Kılıçoğlu Cihangir, Ç. & Orakçı, M. (2026). Yerel Bir Cemaatin Dönüşümü: Niğde Rumlarının Toplumsal Örgütlenmesi, Mübadele Deneyimi ve Yunanistan'da Uyum Pratikleri. ANKARAD, 7(1), 157-188.

MOUTSOPOULOS, N., K. Bakalopoulos, Ar. Kesopoulos, *İ Genoktonia kai i Prosfigia tou Ellinismou*, Tziampiris Pyramida Yayınevi, Selanik, 2006.

NİGDELİS, Konstantinos, *Ta Sillata Kapadokias*, Nea Sillata Kadınları Derneği, Selanik, (t.y.)

ORAKÇI, Meryem, *Karamanlıca Kaynaklar Işığında Türkçe Konuşan Ortodokslar ve Türk-Yunan İlişkileri*, Libra Yayınevi, İstanbul, 2020.

ORAKÇI, Meryem, “Türk ve Rum Mübadillerin Karşılaşmalarına Dair Bir Değerlendirme”, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, XXII/44, (2022 Bahar).

TAGMAT, Çağla Derya, *Lozan Konferansı'nda Yunan Diplomasisi*, Libra Yayınları, İstanbul, 2019.

ZAİKOS, Nikos, “To Prosfigiko Zitima stin Ellada: H Diethnis Dikaiiki Prooptiki”, *Oi Prosfiges sth Makedonia: Apo thn Tragodia, stin Epopoia*, (Ed. Ioannis S. Koliopoulos-Iakovos D. Mihaliidis), Troia A. E Yayınevi, Atina, 2009.

Nizamnameler

Kanonismos tis Filomousou Adelfotitos Sazaldzas i Agia Trias, Typografeion Hr. Maidou, en Konstantinoupolei, 1909.

Sürelî Yayınlar

Muhacir Sedası (Yunanca baskı: *Prosfigiki Foni*)